

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

2656

1507-6

Ա. ԽԶՄԱԼՅԱՆ

216

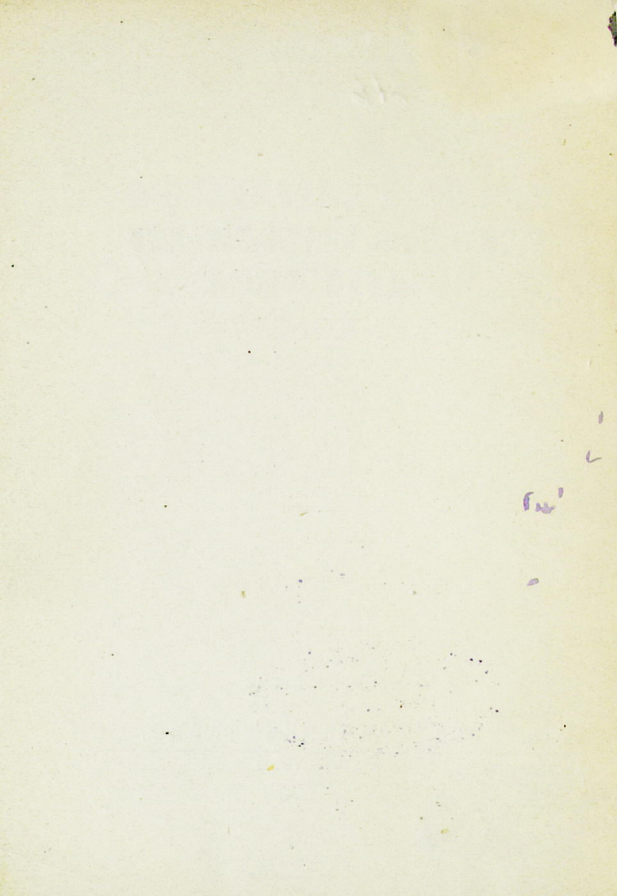
**ՀՍԽՀ ԱՊՐԱՆՔԱԾՐՋԱՆԱՌՈՒ-
ԹՅԱՆ ՅԵՎ ԿՈՈՊԵՐԱՑԻԱՅԻ
ՀՆԳԱՄՅԱ ՊԼԱՆԸ**

1928/29 1932/33 թ.թ.

=====

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ—1930

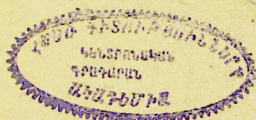

Ա. ԽԱՄԱԼՅԱՆ

**ՀՍԽՀ ԱՊՐԱՆՔԱԾՐՋԱՆԱՌՈՒ-
ԹՅԱՆ ՅԵՎ ԿՈՈՊԵՐԱՅԻԱՅԻ
ՀՆԳԱՄՅԱ ՊԼԱՆԸ**

1928/29 1932/33 թ.թ.

Խմբագրեց՝ ՅԵ. Զուբար

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ-1930

17045-
A I
8300

Հրատ. № 1188

ՊԵՏՅՐԱՏԻ ՅԵՐԿՐՈՐԴ ՏՊԱՐԱՆ ԹԵՐԵՎԱՆՈՒՄ

Գրառեղ. № 8081(բ) Տիրութ 3000 Գումար. 134

ԱՊՐԵՆՔԱՐԱՆՆԵՐԻ ԹԵՄԻՆ

Առևտրի համաձայնեցրած սեկտորի և մանավանդ
կոոպերացիայի աճման հետևանքով, վորը հիմնովին
փոխում է շուկայի կառուցվածքը և նրա կազմակերպ-
ման մեթոդները, շուկայի և նրա շրջանառության դե-
կավարման հարցերը չափազանց կարևոր նշանակու-
թյուն են ստանում յերկրի ամբողջ ժողովրդական
տնտեսության ճիշտ ծրագրայնացման գործում: Այս-
տեղից ել բղխում է մի շարք հատուկ խնդիրների ի-
րագործման տնհրաժեշտությունը, խնդիրների, վո-
րոնք թեև առաջադրվում են ապրանքաշրջանառու-
թյանը, բայց կարող են լուծվել միայն անմիջականո-
րեն կապելով ժողովրդական տնտեսության զարգաց-
ման բոլոր հարցերի հետ և պետք է որգանապես բըղ-
խեն այդ տնտեսության վերակառուցման պլանից: Ապ-
րանքաշրջանառության նկատմամբ այդ խնդիրները
ձևակերպվում են և հանդում են հետևյալ հիմնական
դրություններին. 1) Համաձայնեցում ստեղծել պա-
հանջի և առաջարկի մեջ և կազմակերպել բնակչու-
թյան ծրագրային մատակարարումն արդյունաբերա-
կան ապրանքներով և գյուղատնտեսական մթերքնե-
րով. 2) ստեղծել շուկայի աֆալիսի պայմաններ, վո-
րոնք ապահովեն գյուղատնտեսության ապրանքայ-
նության աճումը. 3) առևտրի մասնավոր սեկտորի
կրճատման համաձայն ընդաբձակել համաձայնեցրած

սեկտորի ցանցը. 4) ռացիոնալացման և աժանացման լենթարկել առևտրական ապրարառի տնտեսական գործունեությունը և վերակառուցել ապրանքի առաջ- լադացման և ապրանքաշրջանառություն տեխնիկա- կան բազայի սխեմեր, համապատասխան հիմնական շինարարություն զարգացման միջոցով. 5) սահմանել գների և շուկայի առանձին ճշգրտություն միջև արժեքա- չին հարաբերականություն ճիշտ քաղաքականություն. 6) ֆինանսապես ամրացնել համայնացրած սեկտորը կապիտալի կուտակման միջոցով:

Այս հիմնական դրություններն ընդհանուր են ամբողջ Միության համար: Նույն այդ տեսակետով կառուցվել են Հայաստանի ԽՍՀ ապրանքաշրջանառու- թյան բոլոր նախագծերը 1928-29—1932-33 թ.թ. հա- մար: Առևտրի խնդիրները թե՛ ամբողջ Միությունում և թե՛ Հայաստանում պատերազմից առաջ և խոր- հըրդայնացման առաջին տարիներում հանգել են զըլ- խավորապես հետևյալին.— բերել ռուսական շուկա- ներից պատրաստի ապրանքներ և իրացնել այն լեքերի ներսում մանր-մեծավաճառի և մանրավա- ճառի միջոցով: Ապրանքաշրջանառության ուղղու- թյունն ու զարգացումը կրել են պատասխանողական բնույթ: Մինչդեռ, վերջին տարիներս մենք ունենք սպառողական ապրանքների ներմուծման վորոշ նվա- ղում, և ընդհակառակն աճել և արտադրության մի- ջոցների ու գործիքների ներմուծումը: Համաձայն դը- րան վորոշ փոփոխություն և տեղի ունենում արտա- հանություն սարգսկառաջում. տեղում վերամշակվող հումքերի տոկոսն սկսում և արագ բարձրանալ: Դրա հետևանքով տեղի չ' ունենում հումքերի արտահա-

նության կրճատում, վորը (հումուլթը) հատկացվում է տեղական տրդյունաբերության:

Այսպիսով, տրդյունաբերության ծավալման և ընդարձակման, գլուղատնտեսության ինդուստրիալացման ծավալման և նրա ապրանքային մասնայի բարձրացման հետևանքով կտրելի չե՝ հնգամյակի վերջում սպասել սպառողական բնույթ կրող մի շարք ապրանքների ներմուծման կրճատում (պատրաստի հագուստեղեն, վոտնաման, թամբակի մանուֆակտուրան, շինանյութեր) և արտադրության միջոցների ու գործիքների ներմուծման զգալի ավելացում:

Միութենական պետականի նախագծով հնգամյակի վերջում շնորհիվ Անդրկովկասի ժողովրդական տնտեսության զարգացման ու վերակառուցման նշված ծրագրի, հացի ներմուծումը կկրճատվի 25 տոկ., շաքարի ներմուծումը՝ 10 տոկ., միանգամայն կդադարի բամբակի, մանուֆակտուրայի, չուղի, կաթնամթերքի և մի քանի այլ սպառողական ապրանքների ներմուծումը: Միևնույն ժամանակ խիստ կաճի պարարտանյութերի, գլուղատնտեսական մեքենաների և գործիքների, տրակտորների ֆաբրիկա-գործարանային կահավորանքի և այլի ներմուծումը: Դրա հետ միասին՝ Անդրկովկասը կավելացնի բամբակի արտահանությունը 140 տոկ., ծխախոտի, բրդի, մրգեղենի, գինու արտահանությունը՝ 100 տոկոսով: հանդես կգան արտահանության նոր միջոցներ՝ քարածուխ. թեյ, դաբաղելու նյութ, մի շարք շինանյութեր, լեռնային արդյունաբերության արտադրանքներ և այլն:

Այսպիսով ուրեմն, ապրանքաշրջանառության բնույթի և ուղղության փոփոխման տեսակետից ավել-

լի մեծ նշանակութիւնն և ստանում Հայաստանի ԽՍՀ ապրանքային արտադրանքի աճումը հնգամյակում:

Հայաստանի ապրանքային մասսայի արժեքը հնգամյակում ներկայացնում և հետևյալ զատկերը.

(միլիոն ռուբլիներով)

	1927/28 թ.	1932/33 թ.	1932/33 թ. %/ % համեմատ. 1927/28 թ. թ. հետ
1. Ամբողջ արդյունաբերութ. վորի թվում	38,3	155,8	407,8
ա) արտադրութ. միջոցներ	14,6	58,1	397,9
բ) սպառման	23,6	97,7	413,9
2. Գյուղատնտեսութիւնը	22,6	58,9	260,6
Ընդամենը ամբողջ ար- դյունաբ. ու գյուղատնտես.	60,9	214,7	353,1

Կարևոր մոմենտ և հանդիսանում գյուղատնտես-
սության նախատեսված աճումը, վորն ելապես ազ-
դում և թե ամբողջ Անդրկովկասի և թե Հայաստա-
նի ապրանքաշրջանառության ընդլիճի փոփոխման և
նրա առաջադրված պահանջների վորակի բարձրացման
վրա՝ գյուղատնտեսության ընդհանուր ապրանքայնու-
թիւնը 1927-28 թվի 27,1 տոկոսից հնգամյակի վեր-
ջում կհասնի 39,6 տոկոսի:

Ամբողջ գյուղատնտեսական շուկայի կազմակեր-
պումը և նրա ընդգրկումը ապրանքային արտադրան-
քով բավարարելու համար մի կողմից միութենա-

կան և տեղական հանրապետական արդյունաբերութ-
յան պահանջները և մյուս կողմից՝ արտահանման
ու սպառման կարիքները, զգալի կազմակերպչական
ջանքեր կպահանջեն ամբողջ առևտրական ապարա-
տից, վորպեսզի վերջինս հարմարեցվի ներքին և ար-
տաքին շուկաների պահանջներին:

Հումուլթի համեմատական պակասության պայ-
մաններում հատուկ նշանակություն և ստանում հու-
մուլթային շուկայի ճիշտ կազմակերպումը. Այդ բնա-
գավառում կենտրոնական խնդիր և հանդիսանում պայ-
քարը հումուլթի ապրանքայնության ավելացման հա-
մար և չերկրում չեղած հումուլթն առավելագույն եֆ-
ֆեկտով ոգտագործելու համար՝ կրճատելով գյուղա-
ցիական տնտեսությունների ներսում հումուլթի կլա-
նում: Այստեղ հիմնական մոմենտներն առաջվա պես
հանգում են հետևյալին.— 1) ուժեղացնել գյուղատն-
տեսական կոոպերացիայի մթերումների աշխատանքը
գյուղական շուկայում, իսկ այն շրջաններում, վորտեղ
թույլ և կոոպերացիան, թույլատրել աշխատելու պե-
տական մթերող կազմակերպություններին. 2) ուժե-
ղացնել և կանոնավորել հումուլթային շուկաներին
հատուկ ասորտիմենտով արդյունաբերական ապրանք-
ներ մատակարարելու գործը. 3) բերած հացի և կեն-
դանինների կերամթերքների վաճառման ժամանակ նա-
խապատվություն տալ պակասող հումուլթը հանձնող-
ներին՝ նայած նրանց հանձնած հումուլթի քանակին.
4) գործադրել միջոցառումների այնպիսի սխեմա, վորն
ապահովում և հումուլթային բազայի զարգացումը,—
գների քաղաքականություն, կոնտրակտացիա, դրա-
մավորման սխեմա և այլն. 5) հատուկ հսկողություն

սահմանել Առևտրի Ժողովո՞ւմատի և մթերող կազմակերպությունների կողմից, վոքալեազի արտադրողի կողմից անշեղորհն կատարվին թյն պարտավորությունները, վոր հանձն է առել նա հոսմուլթի հանձնման նկատմամբ, ցանքերի կոնարակտացիայի պայմանագրերով:

Զգալիորեն բարդ են այն խնդիրները, վոր առաջագրվում են առևտրական ապարատին պարենավորման, և մանավանդ գլուղատնտեսական մթերքների շուկայում: Զնայած նրան, վոր գլուղատնտեսությունն արդեն անցել է նախապատերազմյան մակարդակից, բայց և այնպես նրա զարգացման թափը յետ է մնում արդյունաբերության զարգացման թափից:

Այդպիսով հիմնական դժվարությունները թագնված են թե՛ մաքուր Մնդրկովկասի և թե՛ Հայաստանի պարենավորման տնտեսության սահմանափակ լինելում: Այդ հանգամանքն անհրաժեշտ է դարձնում գլուղի քանակով պարենավորման մթերքներ ներմուծել այլ շրջաններից, գլխավորապես Հյուսիսային կովկասից: Այդ դժվարություններում խոշոր դեր է խաղում նաև պարենավորման մթերքների շուկայի անկազմակերպվածությունը: Մինչև վերջերս այդ շուկան գտնվում էր կոտլերացիայի իսկական և լուրջ ուշադրությունից դուրս: Պլանային մթերոմներն ուժեղացնելու և կանոնավորելու, բանվորական բնակչության ճիշտ պլանային մատակարարման համար կոտլերացիան պետք է լայնորեն ընդգրկի գլուղատնտեսական մթերքների շուկան թե՛ քաղաքներում ու բանվորներով բնակեցրած կենտրոններում և թե՛ սպառման մանր կետերում: Գլուղատնտեսական և ապագողական կոտլերացիայի առաջ խնդիր է դրվում ընդարձակել տն-

հատական գլուղացիական տնտեսութիւններից մոծ-
վող միջոցները, լաւնորեն կիրառելով կոնտրակտացիան,
դարգացնելով թե կոլտնտեսութիւնների և թե կոոպե-
րատիվ ձեռնարկութիւնների անասնապահական բա-
ղան և կադմսկերպելով քաղաքամերձ գլուղատնտե-
սութիւնն: Քաղաքամերձ գլուղատնտեսութիւն հարցի-
րը պետք և առաջնակարգ հարցեր լինեն վոչ միայն
գլուղատնտեսական կոոպերացիայի, այլև սպառողա-
կան սիստեմի համար:

Կառավարական դիրեկտիվը պահանջում և սպա-
ռողական կոոպերացիայից հատուկ ուշադրութիւն նը-
վիրել քաղաքամերձ բանջարաբուծութիւն, կաթնա-
տնտեսութիւն և թռչնաբուծութիւն վրա, ինչպես նաև
արագ փչացող մթերքների պահեստների շինարարու-
թիւն վրա:

Պարենավորման մթերքների պահանջի անհամա-
պատասխանութիւնն առաջարկութիւն՝ բնորոշ լերե-
վույթ և ամբողջ Միութիւն շուկայի հարաբերութիւն-
ների համար: Նման դրութիւնը բացատրվում և դասա-
կարգալին ձևափոխութիւններով, վոր տեղի ունեցան
հեղափոխութիւն հետևանքով և կառավարչական նոր
հասարակակարգի հաստատումով, վորոնց հետևանքով
աճեցին ամբողջ բնակչութիւն և մանավանդ գլուղա-
կան բնակչութիւն սպառողական պահանջները: Այս-
տեղ հարկավոր և հիշատակել, վոր պահանջի և առա-
ջարկի, գնորդական ֆոնդի և շուկայի համասարակըշ-
ուութիւն հարցերը թե Անդրկովկասում և թե Հայաս-
տանում տակավին քիչ են լուսաբանված և դեռ գտն-
վում են ուսումնասիրութիւն շրջանում: Այդ հանգա-
մանքը սահմանափակում և նրանց փոքր ի շատե լը:

րիվ լուսաբանման հնարավորութիւնը: Բալց և այնպէս յեղած ավյալներն Անդրկովկասի մասշտաբով թույլ են տալիս մոտավորապէս լուսաբանել հիշյալ հարցերը:

Արտադրական բազայի, ինչպէս նաև գնորդական ֆոնդի հետ անմիջական կապ ունեն ԱՍՖՈՀ սպառման չափերն ու ստրուկտուրան, վերոնք Անդրպետալանի տվյալներով հիմնական հինգ մթերքների նըկատմամբ ներկայանում են հետևյալ ձևով.

մի շնչի սպառումը 1927-28 թ. (կիլոգրամ) .

Մթերքներ	Ա Ս Ֆ Ո Հ		Խ Ս Հ Մ	
	Բաղաք	Գյուղ	Բաղաք	Գյուղ
Միս	35,1	10,4	50,2	22,2
Գովի յուղ	4,5	3,7	4,95	—
Գարտֆիլ	37,0	35,0	67,3	128,2
Հաց	214,0	256,2	175,3	221,0
Ձու	81,0	60,0	69,8	49,5

Վերոհիշյալ տվյալները ցույց են տալիս, վոր սպառման պրոցեսն Անդրկովկասում դեռ չի ստացել ավարտված արտահայտութիւն և անմիջական կապ ունի պարենավորման յեղած միջոցների և գյուղատնտեսութեան ապրանքայնութեան ընդհանուր պայմանների հետ:

Գյուղատնտեսական մթերքների տպրանքայնութեան զարգացումը ՀՍՍՀ վերջին տարիներս ներկայացնում է հետևյալ պատկերը (տոկոսներով).

Մ Ր Ե Ր Ք Ն Ե Ր	1925-26 թ.	1926-27 թ.	1927-28 թ.
1. Միս ու ճարպ	50,6	51,5	53,8
2. Թռչունի միս	8,5	10,0	9,4
3. Ձուլ	20,5	23,3	21,0
4. Կաթ ու կաթնամթերք	24,4	26,8	29,4
5. Բանջարանոց ու բոստան	32,4	34,4	33,9
6. Կարտոֆիլ	26,1	16,3	24,8
7. Այգիներ ու խաղողի այգի	45,9	48,2	56,8
8. Հացահատիկներ	—	—	0,7

Ինչպես յերևում ե վերոհիշյալ տվյալներից գյուղատնտեսական մթերքները տեղերում զգալի չափով կլանվում են. այս յերևույթը բացի պարենավորման մթերքների շուկայի, մթերման ապարատի անկազմակերպվածութունից, բացատրվում ե նաև այլ պատճառներով. այն ե՝ հաղորդակցության ճանապարհների, փոխադրական միջոցների բացակայությամբ, մթերման շրջանների հեռավորությամբ քաղաքային շուկաներից ու լերկաթուղային ճանապարհներից, թե քաղաքներում և թե բանվորական կենտրոններում ու մթերման վալրերում պահպանման, տեսակների բաժանման և ծրարման պահեստների բացակայությամբ և այլն:

Այն քաղաքականութիւնը, վորը խորհրդային իշ-

խանությունը վարում և գլուղում, — կալիկաթիվացման վճռական կուրսը, խորանտեռությունների շինարարութ-
յունն ու արտադրական կոտլերացիայի շարժացումը հիմնովին ջախջախում և այն արգելքը, վերը խոչըն-
դոտ և հանդիսանում գլուղատնտեսության արտադրա-
կան ուժերի զարգացմանը, բարձրացնում և գլուղա-
տնտեսական միջերջների ապրանքային մասսան և ե-
լապես փոխում և գլուղատնտեսական միջերջների շու-
կայի գոյությունն ունեցող ստրուկտուրան: Հայաստանի
գլուղատնտեսության զարգացման հնգամյա պլանով
ընդհանուր և ապրանքային արտադրանքի աճումը մի-
ջին բերքի պայմաններում (հազար տոննով) ներկա-
յացնում և հետևյալ պատկերը.

	1927-28 թ.			1932-33 թ.		
	Ընդհանուր արտադրանք	Ապրանքային	Ապրանքային %	Ընդհանուր Արտադրանք	Ապրանքային	Ապրանքային %
1. Յուղ և ճարպ	12,5	6,7	53,8	21,2	10,6	50,0
2. Թռչունի միս	1,8	0,1	9,4	3,3	0,8	25,0
3. Զուռ (միլիոն հատ)	67,0	14,1	21,0	151,0	45,3	30,0
4. Կաթ և կաթնամթերք	136,1	40,0	29,4	272,3	136,2	50,0
5. Բանջարանոցներ և բոստաններ	48,8	16,4	33,6	111,5	55,8	50,0
6. Կարտոֆիլ	76,3	17,4	22,8	207,2	103,6	50,0
7. Այգիներ	30,0	12,1	40,2	55,3	33,2	60,0
8. Խաղողի տղիներ	43,1	28,9	67,0	81,0	64,8	80,0

ինչպէս լերեւում ե վերոհիշյալ ամլալներէց հըն-
դամյա արանը նախատեսում ե Հայաստանի արհնա-
վորման միջոցներէ զգալի բարձրացում ե հնարավո-
րութիւն ե տալիս հուլա ունենալու բնակչության
սննդի զգալի բարելավման մասին: Այլաւաւաւրջանա-
ւորության պլանով պարենավորման հինգ հիմնական
առարկաների մի շնչի միջին նորման 1932—33 թ. ներ-
կայացնում ե հետեւյալ ձևով (կիւրգրամներով).

	Բաղաք	Գլուգ
Հաց (հացահատիկով) . . .	230,9	290,2
Միս	40,0	14,8
Յուղ կովի	6,0	4,5
Կարտոֆիլ	40,0	60,0
Ձու	120,0	80,0

Մսի, յուղի ե ձվի սպառման զգալի բարձրա-
ցումը հնարավորութիւն ե տալիս պահպանելու հա-
ցի սպառումը 1926—27 թվի մակարդակի վրա:

Հայաստանի պարենավորման մթերքների բարձ-
րացման այսպիսի նախագծով, մի շարք տարանքնե-
րի ներմուծումը իսպառ վերանում ե կամ զգալիորեն
կրճատվում: Հետագայում կպահանջվի յուղի մասնակի
ներմուծումը, վորովհետեւ Հայաստանի կաթնային
արտադրանքը գլխավորապէս վերամշակվում ե շվեյ-
ցարական պանրի, վորն արտահանութիւն առարկա
յե ծառայում, տեղի կունենա նաեւ հացի ներմուծում,
վորովհետեւ Հայաստանը, վորպէս տեխնիկական մշա-
կույթների շրջան, գլուղատնտեսութիւն բնույթով
սահմանափակ հնարավորութիւն ունի ընդարձակելու
հացահատիկային տնտեսութիւնը:

Այստեղ հարկավոր է հիշատակել, Վոր միջանի պարենավորման միջերջների պակտսը գետք ե անխուսափելիորեն նվազի, յեթե հաշվի առնենք քաղաքային մերձ տնտեսութեան արտադրանքը, Վորը չի արտահայտված գլուղատնտեսութեան պլաններում: Վերջինս զարգացումն ապրանքաշրջանառութեան պլանով ծրարված է լայն չափերով:

ԱՌՆԱՎՈՐՈՒՄԻ ԶԵՆՈՐԴԱՆՆԵՐԸ

Արդեն իսկ հնգամյակի սկզբում առևտրա-միջնորդական շրջանառութեան ստրուկտուրան յենթարկվել է վճռական փոփոխման: Մասնավոր առևտրի տեսակարար կշիռը մանրածախս ապրանքա-շրջանառութեան մեջ կազմել է 1927/28 թվին 39,3 տոկոս ընդդեմ 1925/26 թվի 47,1 տոկոսի: Միևնույն ժամանակ խիստ նվազել է մասնավոր մեծաքանակ վաճառքը 1,2 միլիոն ռուբլու 1927—28 թվին ընդդեմ 1925—26 թվի 2,7 միլիոն ռուբլու: Քաղաքի ու գլուղի միջև շուկայի կապերի ճնշող մեծամասնութունը գտնվել է համայնացրած սեկտորի ձեռքում, մասնավոր կապիտալի ձեռքում մնացել է միայն տեղական շրջանառութեան սահմանափակ շրջանը, համարյա բացառապես մանրավաճառքի նկատմամբ և միայն արագ փչացող միջերջների, գլխավորապես բանջարեղենի ու մրգեղենի, մասնավորապես մսի և տնայնագործական արտադրանքի մատակարարման մեջ դեռ ներկայումս էլ մասնավոր կապիտալը նշանավոր դեր է խաղում:

Առևտրա-միջնորդական շրջանառութեան զարգացումը գտնվելու յե յերեք հիմնական մոմենտների ազդեցութեան տակ, ապրանքային մասսայի զգալի

աճումը, սպառման աճումը, վորպես հետևանք բնակչության գնորդական ֆոնդի, կուլտուրական ու բարեկեցութեան բարձրացման, արդյունաբերութեան ընդարձակման հետևանքով և ապրանքալին սովի մեղմացումը ամբողջ Միութեան մէջ: Նախնական հաշիվներով ամբողջ գնորդական ֆոնդը հնգամյակի վերջում կաա մոտ 50 տոկոս աճում:

Բոլոր հաշիվների հետևանքով մենք Հայաստանում 1927/28—1932/33 թ. կունենանք առևտրամիջնորդական շրջանառութեան զարգացման հետեյալ պատկերը.

(Միլիոն ռուբլիներով)

	1927— —28 թ.	1932— —33 թ.	1932— —33 թ. % 1927— —28 թ. նկատմ.
I Ամբողջ օրջանառութիւնը	96,8	238,0	245,9
ա) Պետական	19,7	35,0	177,7
բ) Կոոպերատիվ	52,7	187,0	254,8
Ընդամենը համայն	72,4	22,2	206,6
դ) Մասնավոր	24,4	16,0	65,6
II Միծափտնակ վաճառք . .	37,7	132,0	350,1
ա) Պետական	14,6	32,0	219,2
բ) Կոոպերատիվ	21,9	99,0	452,0
Ընդամենը համայն.	36,5	131,0	358,9
դ) Մասնավոր	1,2	1,0	83,3
III Մանրավաճառք	59,1	106,0	179,3
ա) Պետական	5,1	3,0	58,3
բ) Կոոպերատիվ	30,8	88,0	285,7
Ընդամենը համայն.	35,9	91,0	253,5
դ) Մասնավոր	23,2	15,0	64,6

Առաջիկա հնգամյակում ապրանքաշրջանառության կազմակերպման խնդիրն ամբողջովին ընկնում է համալսնացրած սեկտորի վրա, գլխավորապես կոոպերացիայի վրա:

Առանձին սխտեմների բեռնավորումն (ըստ իրենց զուտ շրջանառության) պետք է աճի հետևյալ ձևով. (°/o-ներով)

Պետառևտուրը	+	77,7
Կոոպերացիան	+	154,8
Ընդամ. համայն. սեկտ.	+	106,6
Մասնավոր առևտուրը	—	34,4

Վերոհիշյալ թվերը վկայում են այն հսկայական խնդիրների մասին, վոր առաջադրվում են կոոպերատիվ ապարարտին այն ե՝ ավելացնել կոոպերացիայի ապրանքային բեռնավորումը մեկ և կես անգամ: Ջարգացման նման թափը հսկայական լարում է պահանջում կոոպերատիվ ապարարտի և կոոպերատիվ շարժումով ընդգրկված լայն մասսաների կողմից:

Ապրանքաշրջանառության անալիզը թե՛ ամբողջ Միության մեջ և թե՛ Հայաստանում ցույց է տալիս, վոր ապրանքաշրջանառությունից անշեղորեն վտարվում է մասնավոր կապիտալը և փոխարինվում է այն համալսնացրած սեկտորով ուժեղանում են ապրանքային մասսաների կենտրոնացման պրոցեսսներն ըստ առանձին սխտեմների՝ նայած նրանց կոչման (արտադրություն, սպառում, արտահանություն): Այդ պրոցեսսների ուժեղացմանն ու ամրացմանը պետք է ծառայի պլանային միջոցառումների ամբողջ սխտեմը:

1928/29 թվի նախնական արդյունքային տվյալներն ու 1929/30 թվի վերահսկիչ թվերը ցույց են

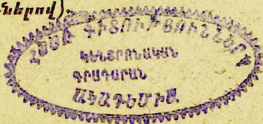

տալիս, վոր համայնացրած սեկտորի առևտրական միջ-
նորդական շրջանառության աճման թափն ու դրա
հետևանքով մասնավորի տեսակարար կշռի նվազումն
ավելի արագ և ընթանում, քան ահի նախատեսված
եր հնդամյա պլանով:

Հնդամյա պլանով համայնացրած սեկտորի տե-
սակարար կշիռը մեծաքանակ շրջանառության մեջ
նախատեսված եր 99,3 տոկոս, իսկ մասնավոր սեկ-
տորինը՝ 0,7 տոկոս, մինչդեռ 1929/30 թվի վերահըս-
կիչ թվերով համայնացրած սեկտորի տեսակարար
կշիռն է 99,4 տոկոս, իսկ մասնավորինը՝ 0,6 %:

Քանակական ալդ թափերը հսկայական պատաս-
խանատվություն են դնում շուկայի կազմակերպման
համար համայնացրած առևտրական շրջանառության
վրա: Արդեն իսկ շուկայի ընդգրկման չափը, վոր
տեղի ունի 1929/30 թվի վերահսկիչ թվերով, համար-
յա մենաշնորհալիս դրության մեջ են դնում համայ-
նացրած առևտուրը: Խնդիր ունենալով համայնացրած
առևտրի և մանավանդ կոոպերացիայի հետագա զար-
գացումը, անհրաժեշտ է միաժամանակ կիրառել մի-
ջոցառումների լայն սխառեմ՝ ապրանքաշրջանառու
ապարտի վերակառուցման համար:

Այդ հաշվով ել կազմված է շրջանառություննե-
րի բաշխման ամբողջ նախագիծն ըստ առևտրական
առանձին սխառեմների ու սեկտորների, վորի հետևան-
քով համայնացման պրոցեսսը ներկայանում է հետև-
յալ ձևով (0%-ներով):

Յ.ՈՒԲԵՐԵԱ-ՄԻՋՃՈՐՊԱԿԱՆ ՕՐՀԱՆՈՒՐԱՊՈԼՃՁ
(տաճոսներն առ դոլմար)

	1927— —28թ.	1928— —29թ.	1929— —30թ.	1932— —33թ.
I Ամբողջ առևտրա-միջն. շրջանա- ռուք.	100,0	100,0	100,0	100,0
ա) Պետական	20,4	23,8	22,9	14,7
բ) Կոոպերատիվ	54,5	62,6	67,3	78,5
Ընդամ. համայնաց.	74,9	86,4	90,2	93,2
գ) Մասնավոր	25,1	13,6	9,8	6,8
II Մեծաքանակ շրջանառ.	100,0	100,0	100,0	100,0
ա) Պետական	38,7	38,0	34,6	24,3
բ) Կոոպերատիվ	58,1	60,9	64,8	75,0
Ընդամենը համայն.	96,8	98,9	99,4	99,7
գ) Մասնավոր	2,2	1,1	0,6	0,7
III Մանրավաճ. շրջանառ.	100,0	100,0	100,0	100,0
ա) Պետական	8,6	8,4	9,0	2,8
բ) Կոոպերատիվ	52,1	64,5	70,2	83,1
Ընդամենը համայն.	60,7	72,9	79,2	85,9
գ) Մասնավոր	39,3	27,1	20,8	14,1

Յերկրում ապրանքաշրջանառության զարգացման հետ միասին մեծավաճառի ու մանրավաճառիչափերը ձգտում են հաստատել վորոշ աշխարհի հարաբերականություն, վորն ավելի համապատասխաներ շուկայի տնտեսության ավելի զարգացած ձևին։ Մեծաքանակ շրջանառությունը 1928/29 թվին տալիս է 93,4 տոկոսի աճում նախորդ տարվա համեմատությունով, իսկ 1929/30 թվին՝ 30,3 տոկոս։ մինչդեռ մանրավաճառ շրջանառությունը նույն թվին աճում է

34,8 տոկոսով համեմատած նախորդ տարվա հետ և 1929/30 թվին՝ 28,4 տոկոս: Այդ բացատրվում է նրանով, վոր ծավալվող շինարարության, զարգացող ինդուստրիայի և գյուղատնտեսության ապրանքալին ճյուղերի վերելքն առաջացնում են գործարքները ամրացում և ալգաիսով իսկ բարձրացնում են մեծաքանակ վաճառքի դերն ընդհանուր ապրանքաշրջանառության մեջ:

ՄԱՆԵՐԱՎԱՃԱՌ ԱՌԵՎՏՈՒՐՆ ՈՒ ԱՌԵՎՏՐԱԿԱՆ ՏՆՆՏՐ

Ապրանքաշրջանառության կազմակերպման ամենաբարդ պրոբլեմներից մեկը հնդամյա պլանում հանդիսանում է շուկայի առևտրի կազմակերպման պրոբլեմը:

Մասնավոր առևտրական ցանցի խիստ կրճատումը և համայնացված սեկտորի առևտրական տեխնիկայի ցածր մակարդակը, բնակչության հարածուն պահանջների պայմաններում այդ պրոբլեմը դարձնում են ավելի սուր. վերջինս լայն նշանակություն է ստանում վոչ միայն սպառողին սպասարկելու հատկությունների տեսակետից, այլ և վորպես ժողովրդատնտեսական մի գործոն, վորն ազդեցություն ունի և՛ բանվորների աշխատանքի արտադրողականության և՛ գյուղատնտեսության ու նրա ապրանքայնության աճման վրա:

Հայաստանի առևտրական ցանցի զարգացման գլխամիկան վերջին յերկու տարվա ընթացքում ներկայացնում է հետևյալ պատկերը.

(Անդրադասականի տվյալներով *)

	1926-27 թ.			1927-28 թ.		
	Դրամ	Գրամ	Ընդամ.	Դրամ	Գրամ	Ընդամ.
Պետական	71	16	90	66	23	89
Կոոպերատիվ	182	275	457	194	294	488
Մասնավոր	1872	1818	3690	1768	1486	3254
Ընդամենը	2128	2109	4237	2028	1803	3831

Այդպիսով մի տարվա ընթացքում մենք ունենք 406 կետով ցանցի կրճատում: Մասնավոր մանրավաճառ ցանցը կրճատվել է 436 կետով, միևնույն ժամանակ կոոպերատիվ ցանցն աճել է միայն 31 կետով: Սկսած 1928 թվից այդ կրճատումը կատարվում է ավելի արագ, քան այն նախատեսված է հնվամյա պլանով:

Հայաստանի մանրավաճառ ցանցը հիմնականում

(Անդրադասականի տվյալներով)

Հ Ս Խ Հ

	Դրամ	Գրամ	Ընդամեն
Պետականություն			
1927/28 թիվ	66	23	89
1932/33 թվի	66	—	66

*) Հարկավոր է շեշտել, Վորսպրանջաշրջանառության հընդամյա պլանը կազմելիս Հայաստանի Կենտրինվարը չունի պատրաստի մշակված նյութեր առևտրական կետերի քանակի մասին, ուստի Հայաստանի Պետպլանը ստիպված յեղավ ոգտվել Անդրադասականի տվյալներով, այն պայմանով, վորպեսզի հետագայում այդ տվյալների մեջ մոցնի անհրաժեշտ ուղղումները:

Կոոպերացիա

1927/28 թիվ . . .	194	204	428
1932/33 թիվ . . .	325	479	514

Մասնավոր

1927/28 թիվ . . .	1768	1486	3254
1932/32 թիվ . . .	1630	1350	2980

Ընդամենը

1927/28 թիվ . . .	2028	1803	3831
1932/33 թիվ . . .	2031	1329	3860

Մանրավաճառ ցանցը Հայաստանում Կենտրին-վարի վերջին տվյալներով առ 1928/29 թիվը, համեմատած հնգամյա պլանի տվյալների հետ տալիս է խիստ տատանում կոոպերատիվ ցանցի ավելացման և մասնավոր առևտրի ցանցի խիստ իջեցման տեսակետից:

Հնգամյա պլանով առ 1928/29 թիվը մասնավոր առևտրի ցանցում նշված է 3,254 կետ, մինչդեռ Հայաստանի Կենտրինվարի վերջին հաշիվներով առ 1-ն ապրիլի 1929 թիվը մասնավոր ցանցը կազմել է 1,208 կետ, իսկ յեթե հաշվենք առ 1-ն հոկտեմբեր 1929 թ. վերցրած արտոնագրերով (պատենտներով), ապա հավասար կլինի մոտավորապես 1558 կետի: Այդպիսով մասնավոր ցանցի կրճատումը ընթանում է ավելի արագ, քան յենթադրվում էր հնգամյա պլանով:

Մասնավոր ցանցի կրճատման պրոցեսի անսկզբից պարզվում է, վոր կրճատումը տեղի յե ունե-

նում առաջին հերթին իհաշիվ խոշոր ու միջակ առևտրական ձեռնարկությունների, այն ժամանակ չերբ մասնավորը փոքրիշատե կայուն կիրպով պահպանում է իր դիրքերը շարժական և մանր մանրավաճառ առևտրում: Նման դրությունը վկայում է այն մասին վոր մասնավոր կապիտալը մանրանալով տեղափոխվում է դեպի քաղաքի ծալրամասերն ու գյուղը:

Այս ամենը վկայում է նաև այն մասին, վոր անհրաժեշտ է ավելացնել մանր խանութների քանակն ապրանքների այնպիսի տեսակներով, վոր համապատասխանեն գյուղացիական բնակչության առորյա պահանջներին, այդ խանութները պետք է ըստ հնարավորին մոտ գտնվեն գյուղական բնակչությանը: Հատուկ ուշադրություն պետք է դարձնել այն խանութների ցանցի քանակական կարգացման վրա, վորոնք սպասարկում են քողաքային բնակչության առորյա պահանջը: Եվսլալ դեպքում կենսամթերքների խանութների վրա: Այստեղ մեծ խանութների հետ միասին պահանջվում է լայն չափով դարգացնել և մանր կրպակները: Դրա հետ միասին, վորպես առանձին պրորլեմ, ծառանում է շուկայի առևտրի վերակադմակերպումը, անցնելով պապենական ասիական «բազարներից» ու շուկաներից դեպի առողջտպահիկ բարեփիճակ և ծածկված շուկաներին:

Անցնելով առևտրական ցանցի խտության ցուցանիշներին, մենք նկատում ենք հետևյալ պատկերը:

Ցուցանիշներ	1927/28 թ.	1928/29 թ.	1930/33 թ.
1. 100 կիլոմետ. վրա ընկնող կետեր	95,3	93,0	128,6
2. Քանի հողուն է ընկած 1 կետ.	232	252	254
ա) Քաղաքում.	84	96	105
բ) Գյուղում.	398	425	442
3. 10 հազ. հողուն ըն- կնում է կետ	43	40	38
ա) Քաղաքում	119	101	96
բ) Գյուղում	25	24	23

Առևտրական ցանցի խտության հաշվառքը կատարված է հնդամյա պլանի տվյալների հիման վրա, բայց ինչպես վերևում մենք տեսանք 1928/29 թ. հաշվետու տվյալներով և 1929/30 թվի վերահսկիչ թվերով մասնավոր առևտրական ցանցի կրճատումն ընթանում է ավելի արագ, քան թե այդ նշված եր հնդամյակով, վորի հետևանքով պարզ է, վոր ավելի կշատանա մի կետին ընկնող շնչերի քանակը:

Գյուղատնտեսության ապրանքալուծյան առ-

ման ու գյուղացիական բնակչության բարեկեցության բարձրացման գուզընթաց պետք է ավելանան նրա պահանջները սպասարկող ցանցի նկատմամբ, մինչդեռ գյուղական ցանցի վիճակը պարզապես անբավարար է:

Մանրավաճառ առևտրի զարգացումն արտասահմանում վերջին տարիներս առաջ է բերել շատ հետաքրքիր և մեր շինարարության համար խրատական նորություններ:

Վերջին տարիներս արտասահմանում առանձնապես զարգացում են ստացել վոչ թե ունիվերսալ խանութները, այլ բազմախանութ ձեռնարկությունների սոսկալի արագությամբ զարգացող նոր տիպերը: Դրանք իրենց աշխատանքը կառուցում են վոչ թե ձեռնարկության կենտրոնացման հիման վրա, այլ վաճառքի սովորական տիպարի մանր ու միջակ ձեռնարկությունների կենտրոնացված վարչության վրա: Կապիտալիստական մանրավաճառ առևտրի զարգացման հիմնական տենդենցն է իրագործել խոշոր ձեռնարկության ձևերով մանր վաճառքների սկզբունքը, ցանցն սպառողին մոտեցնելու սկզբունքը (մսի, բանջարեղենի, կաթնամթերքի և այլն): Մթերքների պահեստիության պայմաններում սպառողներին—մանրավաճառ հայթայթման ռացիոնալիզացիային հարկավոր է բացառիկ ուշադրություն նվիրել:

Կենտրոնացած կոոպերատիվ տնտեսության գոյությունը մեզանում հեշտացնում է կենտրոնացված վարչության սկզբունքներով մանրավաճառ ցանցի շինարարությունը այնպիսի ձեռնարկությունների տիպերով: Վերոնք համապատասխանեն առանձին ապրանք

ների պահանջի և դնման պայմաններին: Յեթե դաւղատնտեսական ցանցի նկատմամբ հնդամյակի շրջանում դժվար է խոսել նրա մասնագիտացման մասին, ապա քաղաքների նկատմամբ ակտիվացում է լինի ցանցի ռացիոնալացման հիմնական խնդիրներից մեկը: Ի տարբերումն արտասահմանյան պրակտիկայից, վերոհղ բազմախանութը սովորաբար մասնագիտական ձեռնարկության տիպար է, թեև ապրանքների բազմազան տեսակներով, մեր կոոպերատիվ բազմախանութը ունիվերսալ ձեռնարկության տիպար է: Այդ զգալիորեն դժվարացնում ու բարդացնում է ձեռնարկության ղեկավարութունը և վատթարացնում է նրա աշխատանքը: Մեր տիպարի ունիվերսալ խանութներին հետ միասին անհրաժեշտ է զարգացնել նաև մասնագիտական խանութները (մանուֆակտուրային, տնային տնտեսության և այլն): Հատուկ համառությամբ դըրվում է արագ փչացող մթերքների խանութների հարցը:

ԱՌԵՎՏՐԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ (ՎՍՊԻՏԱԼԻ) ՅԻՆԱ- ԲԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ֆյուդալտնտեսության ինդուստրացման բնագավառում այն նշանավոր խնդիրները, վոր ընկնում են գլխավորապես առևտրի և կոոպերացիայի վրա, խանութային ցանցի ընդարձակման և առևտրի նյութական-տեխնիկական բազայի ամրացման անհրաժեշտությունը՝ համայնացրած սեկտորի ապրանքային բեռնավորման հետագա զգալի ուժեղացման պայմաններում, առաջիկա հնդամյակում ֆինանսավորումն ու

կապիտալ շինարարութիւնը դասոււմ են բաժնեկանա-
չափ բարդ ու պատասխանատու հարցերի շարքում:

Պլանի մեջ մտցրված և ամբողջ շինարարութիւնը
վոր իրագործվում և կոռպորացիայի (բացի բնակա-
կարանային) և առևտրական ձեռնարկութիւնների
բոլոր տեսակներով: Պլանն, այդպիսով, իր մեջ պարու-
նակում և և գյուղատնտեսական միջոցների նախնա-
կան մշակման ձեռնարկութիւնների բոլոր ներդրում-
ները և իր այդ մասում համաձայնեցված և գյուղա-
տնտեսութիւն բաժնում բերված բոլոր հաշվառքների
հետ:

Հնգամյակի համար անհրաժեշտ միջոցների
ընդհանուր չափը պլանով սահմանված և 14,868 հազ.
ռուբլի: Սակայն այստեղ անհրաժեշտ և նշիլ, վոր
համաձայն գյուղատնտեսութիւն ինդուստրացման
պլանի գյուղատնտեսական վարկի նախահաշվով շի-
նարարութիւնը հատկացվող միջոցները հանելուց
հետո, Հայաստանի գուտ առևտրական շինարարու-
թիւնը վորոշվում և 6,368 հազար ռուբլի: Այդ գու-
մարը բաշխվում և հետևյալ ձևով:

1. Սառցարաններ	673 հազ. ռուբ.
2. Հացի գործարաններ	620 » »
3. Խանութային կոռպ. շինար.	600 » »
4. Պահեստային շինարարութիւն	400 » »
5. Անդրպետառի պահեստներ	200 » »
6. Նավթի պահեստների	200 » »
7. Լաթի ու մակուկաւ րալի պահեստներ	30 » »
8. Ժողանուէր	300 » »

9. Առևտրա-արդյունաբերական			
ձեռնարկ, ծածկված շուկա-			
ների, պահեստների և այլ			
շինարարություն	1940	»	»
10. Ձկնորսություն և ձկնարդ.	150	»	»
11. Մորթեղեն	150	»	»
12. Մսի ու կաթնամթերքի քա-			
ղաքամերձ տնտեսություն.			
13. Ավտոտարանսպորտ	600	»	»
14. Պահեստի միջոցներ	400	»	»

Ընդամենը   6,363 հազ. ուրբ.

Այդպիսով առևտրական կապիտալ շինարարության անվան տակ պետք է հասկանալ այն ամբողջ շինարարությունը, վորն ուղղված է անմիջորեն ապրանքաշրջանառության և առևտրական ձեռնարկների կտրիքների սպասարկմանը: Այդ շինարարությունը թեև ձևականորեն ծառայում է միայն առևտրի նպատակներին, բայց իրոք սերտորեն կապված է յերկրի ժողովրդական տնտեսության բոլոր ճյուղերի հետ և իր ներքին բովանդակությամբ պետք է ծառայե ամբողջ տնտեսության վերակառուցման նպատակներին:

Առևտրական շինարարությունը, նայած այն խնդիրներին, վորոնց նա պետք է ծառայի, կարելի բաշխել հետևյալ խմբակներին:

1. Զուտ պահեստային տնտեսություն—սառցարաններ, զանազան պահեստներ քնդհանուր ոգտագործման համար և այլն:

2. Սպառողական շուկայի սպասարկման շինարարութիւն—հացի գործարաններ, խանութներ, հասարակական սննդամսակներ քաղցրեղենի, յերշիկի գործարաններ և այլն:

3. Արդյունաբերական ձեռնարկութիւններ և մթերքների նախնական մշակման, պահպանման ու վտման ձեռնարկութիւններ:

4. Արտահանութեան (եքսպորտային) շինարարութիւն: Պետք է ասել, վոր շինարարութեան այդ տեսակն ամեն անգամ յենթակա չե ճիշտ վորոշման, վորովհետև հաճախ միևնույն ձեռնարկութիւնը կոչված է ինում սպասարկելու թե արտահանութիւնը և թե ներքին շուկան:

Հայաստանի ապրանքաշրջանառութեան բացառիկ նյութական ու տեխնիկական հետամնացութիւնը պահանջում է արագընթաց ձևով իրագործել առևտրական շինարարութիւնը:

Հայաստանի ամբողջ առևտրական շինարարութիւնը, ներառյալ նաև նախընթաց տարիների սառցարանների շինարարութիւնը, արտահայտվում է հետևյալ ձևով (հազար ուրլիներով):

25/26 թ.   26/27 թ.   27/28 թ.

Առևտրական շինարարութիւն.

բարութիւն	250,0	350,0	837,0

Սակայն բերելով հաշվետու տվյալների այդ թվերը, անհրաժեշտ է նշել, վոր նրանք բնութագրում են կարող լինել, վորպէս զուտ առևտրական շինարարութեան գումարներ, վորովհետև ներկայացնում են գյուղատնտեսութեան ինդուստրիալացման պլանով

բոլոր ներգրուումների հանրագումարները, իսկ ջոկել անմիջորեն ապրանքաշրջանառության հետ կապված շինարարության որակները նյութերի գրությամբ և նյութերի հաշվետու ավյալներով հնարավոր է: Մինչև 1928 թիվը առևտրական շինարարության կապիտալ ներգրուումների գումարը, ներառյալ նաև սառցարանների հատկացրածը, այնքան չնչին է, վոր չի կարող ելական ազդեցություն ունենալ շուկայի կազմակերպման վրա: Այդ յերևույթի հիմնական պատճառը թաղընված է կոոպերացիայի ֆինանսական թուլության և բոլորակապի միջոցների անբավարար հատկացումների մեջ, ալդ պատճառով արդեն իսկ 1928/29 թվին անհրաժեշտ է դառնում բոլորակապին կարգով առևտրական շինարարության ֆինանսավորման ուժեղացումը:

Կ Ո Ո Պ Ե Ր Ա Ց Ի Ա

Կոոպերացիայի հնգամյա պլանը կազմելիս անհրաժեշտ է վորոշել այն ընդհանուր պծերը, վորոնցով դարձանում են կոոպերատիվ սիստեմները, վորպիովդ զոնն վորոշ չափով մոտեցում ստացվի կոոպերացիայի հավաքական պլանին: Հայաստանի ապրանքաշրջանառության զարգացման նախարդ բոլոր մեկնաբանությունները 1928/29 և 1932/33 թվերի հնգամյակի նկատմամբ վոշ մի կասկած չին թողնում, վոր շուկայի կազմակերպման դործում կոոպերացիային բաժին է ընկնում նշանավոր դեր: Ապրանքաշրջանառության ամուսմը, քաղաքի Եւ գյուղի շտկաների միջև լեպած կապերի զարգացումը, որդառնալեն կապվում են կոոպերացիայի ուժման հետ, վորը վերջնական հաշվով պետք է հանգի շուկայի փոխանակության:

ընազավառում պլանայնություն հաստատելուն: Իսկ ինչ չափով ե պատրաստված մեր կոոպերացիան իր վրա դրված խնդիրների իրագործման համար, և համաձայնեցվում ե այդ ամենն արդյոք կոոպերացիայի— վորպես անտեսական-հասարակական կազմակերպության զարգացման հետ— ահա հարցեր, վորոնք ընակտնաբար ծագում են և վորոնք պետք ե արտացոլան կոոպերատիվ պլանում:

Դրա հետ միասին անհրաժեշտ ե հնգամյա պլանում հայտնաբերել և այն սպեցիֆիկ առանձնահատկությունները, վորոնք տարբերում են լուրաքանչլուր առանձին սիստեմ իրարից:

Փորձենք այստեղ տալ կոոպերացիայի առանձին սիստեմների հիմնական հատկանիշները:

ՈՊԵՐԱՆԿԱՆ ԿՈՈՊԵՐԱՏԻՎ

Սպառողական կոոպերացիան ներկայումս մի խոշոր ապրանքափոխադրիչ սիստեմ ե չափազանց բարդ տնտեսությամբ:

Նա պետք ե ժամանակին դառնա ամբողջ ընակչության ապրանքամատակարարման միակ սիստեմը և բանվոր դասակարգի ձեռքում ծառայի մասնավոր շուկայի տարրերի վրա ազդելու ամենաուժեղ զինքերից մեկը, և աստիճանաբար ընդարձակվելով ու դարձանալով, վերջնականապես վտարի մասնավոր առևտուրը ապրանքաշրջանառությունից:

Դրա հետ կապված, սպառողական կոոպերացիայի պլանը պետք ե հանդիսանա Հայաստանի ժողովրդական տնտեսության ամբողջ պլանի ելակալ տարրերից մեկը: Սպառողական կոոպերացիայի հնգամյա

պլանի հիմնական պրոբլեմը, կարող և վերոշվել ար-
տես. չթուլացնելով քանակական աճումը, առաջ մղել
աշխատանքի յետ մնացող վորակային հատկանիշները:
Գործնականապես հետագա քանակական աճումը և
սպառողական կոոպերացիայի դործունեյության ըն-
դարձակումը թելադրում է բանվորների պարենավոր-
ման մատակարարման և մանավանդ գլուղատնտեսա-
կան մթերքների հալթհայթման գործի բարելավումով
և կարգավորումով, վորի համար անհրաժեշտ է լայն
ծավալել մթերման աշխատանքն ալդ բնագավառում
և ուժեղացնել քաղաքամերձ գլուղատնտեսության
կազմակերպումը: Պետք է ձգտել ու հասնել սպառողի
բյուջեի առավելագույն ընդգրկման և սեփական
ցանցի ընդարձակման միջոցով վտարվող մասնավոր
առևտրական ցանցի առավելագույն փոխարինմանը:
Բայց քանակական զարգացումն ավելի ևս մեծ չափով
է շնչուում թե նյութական տեխնիկական բազայի
և թե հասարակական կազմակերպչական աշխատանքի
վորակի բարձրացման անհրաժեշտութիւնը: Անհրա-
ժեշտ է ծավալել կապիտալ շինարարութիւնը, տեխ-
նիկապես վերակառուցել առևտրական ցանցը, անց-
կացնել ռացիոնալացման մի շարք միջոցառումներ:
Անհրաժեշտ է բարելավել սպառողի սպասարկումը,
վոչնչացնել հերթերը և դրա հետ միասին հեշտացնել
խանութների աշխատակիցների աշխատանքը, բար-
ձրացնելով նրանց աշխատանքի արտադրողականու-
թիւնը:

Անհատ սպառողի սպասարկումը բարելավելու
հետ միասին սպառկոոպերացիան պետք է ուժեղացնի
սպառողի համայնացրած սպասարկման ռեսերի վրա

անցնելու աշխատանքը, ընդարձակելով նախարանները, հասցի գործարանները եւ այլ կենցաղային հիմնարկները:

Վերջին լեւելու առարկա ընթացքում սպառողական կոոպերացիայի սխտեմը զգալիորեն ընդարձակել է իր աշխատանքը: Ներկայումս Հայաստանում նա բոլոր կոոպերատիվ սխտեմներից ամենաուժեղն է:

Խանութային ցանցի շինարարության հիմքում դրվում է առևտրական կետերն սպառողին մատնցելու խնդիրը, նրանց նորմալ բեռնավորման պայմանով, ապահովելու համար լուրաքանչյուր կետի շահավետությունը: Կազմակերպչական շինարարության բընադաշնառում հնգամյակի տվյալները ներկայացնում են հետևյալ պատկերը.

(Տվյալները լերկրորդ վարիանտով).

Տարե- թիվը	Քաղ. սպառ. և կենտրոն. բանկոտայ		Գյուղըս- պառկոտայ		1 առ. միավ. միջին շրջա- նառ. (հաղ- ուրլիներով)		Առ. միավ. միջ. թիվը յուրաք. 1000 հոգի բը- նակչության	
	Առևտր. կետեր	Հաս. միջ. ձեռնարկ.	Առևտրակ. կետեր	Հաս. միջ. ձեռնարկ.	Բանկոտայ և քաղվա- պառկոտայ	Գյուղըս- պառկոտայ	Բանկոտայ և քաղվա- պառկոտայ	Գյուղըս- պառկոտայ
1927/28	184	14	312	6	104,0	38,0	7,2	4,1
1928/29	148	18	337	8	108,1	38,6	7,6	4,2
1932/33	203	26	477	24	123,2	48,2	8,7	5,1
Անուշի հըն- գումյակ. %	51,5	55,7	52,9	300,0	18,5	28,3	20,8	24,4

Բանվորական կենտրոնական կոոպերատիվի ցան-
ցի զարգացումը տեղի չէ ունենում բացառապես իհա-

շիվ նոր բացվող կետերի, բայց վոչ իհաշիվ նոր բան-
վորական կոոպերատիվներին: Այդպիսով բանվորական
ու քաղաքային կոոպերացիայի գծով, վորը կազմում
և ցանցի հորը խմբակը, խորացվում է բաղմախանու-
թյան շինարարությունը:

Գյուղատնտեսության խմբակում զարգացումը տեղի յե-
ռնենում յերկու գծով (միախանութ շինարարություն)
նոր կոոպերատիվ միավորների գծով և (բազմախանութ
շինարարություն) առևտրական բաժանմունքների գծով:

Հայաստանի սպառնականության շինարարու-
թյան աչք խառը սխեման գործնականում ապացու-
ցեց իր տնտեսական նպատակահարմարությունը: Սա-
կայն հարկավոր է նշել, վոր այստեղ ես տեսնենք
հոգևոր բազմախանութ շինարարության:

Առևտրական ցանցի աճման տեղում հնգամյա-
կում քաղաքային սպառնական և բանկոտի խմբում
հավասար է 51,5 և գյուղկոտի՝ 52,9-ի:

Քաղաքային սպառնական և բանկոտի մի միավորի
շրջանառության միջին տեման տեղում հնգամյակում
հավասար է 18,5-ի, իսկ գյուղատնտեսության՝ 26,8-ի:

	Ինակչության կոոպերացման աստիճանը					
	Քաղաք. և բանկոտ			Գյուղատնտես.		
	Քաղ. հոտակ- բնակչ. քան.	Փախտերերի թիվը	Կոոպերաց- ման տեղում	Գյուղ. տնտ. քանակը	Փախտերերի թիվը	Կոոպերաց- ման տեղում
1927/28 թ.	104500	34,733	21,8	154500	77.766	50,3
1928/29 թ.	114200	37.000	32,4	156900	88.700	56,5
1932/33 թ.	136400	56,000	41,0	166300	131000	78,5
Աճի տեղում հնգամ- յակում	24,9	61,2	—	8.0	68,5	—

Քաղաքային սպառկոոպում ու բանկոոպում քաղաքային հասակավոր բնակչության կոոպերացման տոկոսը 1927/28 թվի 21,3-ից նախատեսված է բարձրացնել 41,0, իսկ գյուղացիական տնտեսությունների՝ գյուղսպառկոոպում—կոոպերացման տոկոսը 1927/28 թվի 50,3-ից՝ հասցնել մինչև 78,5-ի:

Կոոպերացման նման տոկոսին միանգամայն կարելի չե հասնել, վորովհետև սպառկոոպերացիայի տրամադրության տակ կլինի այնպիսի մի հոսիկու լըծակ, ինչպիսին է չբավորության կոոպերացման փոհը և դիֆֆերենցիալ փայի մուծումը:

Դրան կնպաստի նաև կոոպերացիայով նոր ոայոնների ընդգրկումը, վորոնք ներկայումս թույլ են հագեցված կոոպերատիվ խանութներով:

Փայակուտակումը հնգամյակի ընթացքում					
Քաղսպառկոոպ և բանկոոպ			Գյուղսպառկոոպ		
Մուծվող փայի միջին չափը	Փայակապիտակի գումարը հազար ո.		Մուծվող փայի միջին չափը	Փայակապիտակի գումարը հազար ո.	
1927—28	7—74	269,1	5—93	461,0	730,1
1928—29	12—00	444,0	9—00	798,3	1242,2
1932—33	35—00	1960,0	22—00	2620,0	4580,0

Ինչպես յերևում է այստեղ բերած տվյալներից, քաղաքային սպառկոոպին ու բանկոոպին վճարվող փայերի չափը 1927/28 թվի 7 ոուրվի 74 կոպեկը ծը-

բաղրված և բարձրացնել մինչև 35 ուղբուր, իսկ գլուղ-
սպառկոտայինը՝ 5 ու. 93 կոպեկը՝ մինչև 20 ուղբուր:

Միջին վճարվող փալի աճածն համեմատ սպառ-
կողներացիալի սիստեմի փալակապիտալը խիստ ավե-
լանում է: 1927/28 թ. 730,1 հազար ուղբուր քարձ-
րանալով հնգամյակի վերջում մինչև 4,580 հազ. ուղբուր:

Բնակչութւան կոտակերացման և փալերի դանձ-
ման զործում վերահիշյալ խնդիրների իրադործումը
պետք է կապված լինի ագլոտացիոն — լուսավորական
բնույթի մի շարք միջոցառումների անցկացման հետ,
վորին դուգընթած պետք է ամեն կերպ ուժեղացնել և
խորացնել փալատերերի նյութական շահագրգռվածու-
թւան ձևերը, տէրն է՝ բարեկամել սպառողի սպասարկ-
ման վորակը՝ մրցանակներ գնումների համար, նա-
խապատուութւուն դիֆիցիտային ապրանքներ բաց թող-
նելու նկատմամբ և այլն: Պետք է աւել, վոր կոտակ-
րատիվ կադմակերպութւունները մինչև այժմ աւելա-
վին բավականաչափ չեն ոգտագործում իրենց կազմա-
կերպչական — պրոպագանդիստական հնարավորու-
թւունները՝ բնակչութւան կոտակերացիալի մեջ ներ-
դրավելու համար: Ներկայումս ավելի ու. ավելի մեծ
նշանակութւուն է ստանում կոտակերատիվների աշխա-
տանքում մի վորոշ ժամանակաշրջանի համար կազմը-
վող կոտակերացման պլանները, վորոնք պետք է մտցը-
նեն կազմակերպման և ակտիվ ազդեցութւան վորոշ
տարբեր կոտակերացման պրոցեսսում: Ընդհանրապէս
հասարակայնութւան և մասնայական աշխատանքի
պրոբլեմը սպառկոտակերացիայում ներկայումս չափա-
զանց կարևոր նշանակութւուն է ստանում:

ԱՊՐԱՆՔԱՅԻՆ ԶԱՆԴԱՅԻՆ ԵՎ ԲԱՆԿԱՅԻՆ

Ապրանքամատակարարման կազմակերպման ընագավառում սպառկոտալերացիայի հիմնական խնդիրն է հանդիսանում նրա ապրանքաշրջանառութիան քանակի հետագա տնօրինումը, վերի հետմիաժամանակ պետք է տեղի ունենա մի կողմից՝ ապրանքափոխանակման ուղիների ռացիոնալացումը և մյուս կողմից՝ տնտեսական կապի ուժեղացումը:

Քաղաքակրթության, բանկոտայի և գյուղատնտեսության արդյունաբերական, ապրանքների գյուղատնտեսական մթերքների և հասարակական սննդի մանրածախք շրջանառությունը հնգամյակում ներկայանում է հետևյալ ձևով (աղյուսակ տես յերես 37)։

Մանրածախք շրջանառությունն ամբողջ ցանցում կապել է 1927/28 թվին 26,6±0 հազար տոբլի, իսկ 1932/33 թվին ծրագրված է բարձրացնել մինչև 53.000,0 հազար տոբլով, կամ 98,50%:

Քաղաքային սպառկոտայի ու բանկոտայի մանրածախք շրջանառությունը բաժանվում է սպառողին արդյունաբերական ապրանքներ և գյուղատնտեսական մթերքներ հայթայթելու և հասարակական սննդի պերացիաների:

Արդյունաբերական ապրանքների ու գյուղատնտեսական մթերքների մատակարարման տեսակետից կշիռը մանրածախք շրջանառութիան մեջ քաղաքային սպառկոտում և բանկոտում ընդհանրվում է հետևյալ տվյալներով (‰/‰-ով)։

	1927/28 թ.	1932/33 թ.
1. Արդյուն. ապրանքներ	76,2	56,3
2. Գյուղատնտ. մթերքներ	18,4	30,6
3. Հասարակական սնունդ	5,4	13,1
	100,0	100,0

Մանրամասն զբաղմունքներ (հազար արվեստ)					
1927—28 թ.		1928—29 թ.		1932—33 թ.	
	Բացարձակ	ձրությունի- միջ միտք -ում 0/0	Բացարձակ	ձրությունի- միջ միտք -ում 0/0	Բացարձակ
	Բացարձակ	0/0	Բացարձակ	0/0	0/0
1. Գյուղատնտեսական և անասնա- բուծական					
ա) Արգելի, արգելի.	11.148,8	76,2	12.000,0	68,9	162.000,0
բ) Գյուղատնտ. մթերքներ	2.787,2	18,4	4.000,0	23,0	8.800,0
գ) Հասարակական սնունդ	800,0	5,4	1.000,0	8,1	3800,0
2. Գյուղատնտեսական	4.736,0	100,0	17.400,0	100,0	28.800
ա) Արգելի, արգելի.	10.204,4	84,9	11.050,0	84,2	19.500,0
բ) Գյուղատնտ. մթերքներ	1.660,0	14,8	1.950,0	14,8	3.500,0
գ) Հասարակական սնունդ	40,0	0,3	120,0	1,0	1.200,0
3. Անասնաբուծական և անասնա- բուծական	11904,0	100,0	18.120,	100,0	24.200,0
Գյուղատնտեսական և անասնա- բուծական	26.640,0	—	30.520,0	—	53.000,0

Բանվորի բյուջեով պահանջի ստրուկտուրան (Անդրպետականի տվյալներով) 1927/28 թվին ներկայանում է հետևյալ ձևով:

1. Արդյունաբերակ. ապրանքներ 51,6 տոկ.

2. Գյուղատնտեսական մթերքներ 48,6 տոկ.

Այս տվյալները ցույց են տալիս, թե ինչպես անբավարար չափով է սպառվոթպերացիան բավարարում սպառողի պահանջը գյուղատնտեսական մթերքների խմբակում, չնայած նրան, վոր այդ մթերքները բանվորի և ծառայողի բյուջեյում չափազանց կարևոր տեղ են բռնում:

Մինչև այժմ ել գյուղատնտեսական մթերքների շուկան իր զգալի մասով զտնվում է մասնավոր առևտրի ձեռքում դրությունն աստիճանաբար բարելավվում է և գյուղատնտեսական մթերքների տեսակաբար կշիռը 1927/28 թվի 18,4 տոկոսից աստիճանաբար ավելանալով հնգամյակի վերջում հասնում է մինչև 30,6 տոկոսի, սակայն այդ ևս բավարար համարել չի կարելի և սպառվոթպի առաջ ծառանում է լուրջ խնդիր՝ ամեն կերպ ուժեղացնել և ընդարձակել աշխատանքը գյուղատնտեսական մթերքներով սպառողին մատակարարելու գործում՝ բանվորի սպառողական բյուջեն լրիվ ընդգրկելու նպատակով:

Հայաստանի սպառվոթպերացիայի ամբողջ սխտեմի ընդհանուր շրջանառությունը 1927/28 թվին կազմել է 44.140 հազար ռուբլի, իսկ հնգամյակի վերջում նախագծված է 88.000 հազար ռուբլի գումարով:

ՈՐՋԱՆԱԾՈՒԹՅԱՆ ԺԱՆՔՆԵՐԸ

1926/27 թվին սպառվոթպերացիայի սխտեմում տարված է լայն կամպանիա ծախքերի իջեցման և

ընդհանրապես իր ցածրագույն մարդկային տնտեսական դոր-
ժոնեկության կանոնադրման համար: Այնուհետև
1927/28 թվին կամպանիա լե մղված 20 ա. կոսով ի-
ջեցնելու վարչական ծախքերը:

Այդ լերկու կամպանիաներն ունեցան բավական
դրական արդյունքներ շրջանառության ծախքերի ի-
ջեցման գործում: Շնորհիվ դրան ծախքերի ու վերա-
դրումների նորմաներում տեղի ունեցած անկանոնու-
թյունները վերացվում են և մենք ստացել ենք վո-
րոշակի կայուն նորմաներ:

Շրջանառության ծախքերի տոկոսների ստորու-
տուրան վաճառքի նկատմամբ ներկայացնում են հե-
տևյալ պատկերը

Տարեթվեր	Տոկոսներով վաճառքի նկատմամբ					
	Բաղսպառկոոպ ու բանկոոպ			Գյուղսպառ- կոոպ		
	Առևտրակ- կազմակ- ծախքեր	Առևտրա- կան վա- սակ	Հավելում	Առևտրակ- կազմակ- ծախքեր	Առևտրակ- վաճառակ	Դրամային
1927—28 թ.	8,8	1,70	10,68	8,55	1,88	10,25
1928—29 թ.	11,0	0,95	12,05	9,66	2,0	11,68
1932—33 թ.	11,0	1,60	12,70	9,62	2,25	11,87
1927—28 թվի հետ համեմատած	+2,14	-0,1	+2,02	+1,07	+0,37	+1,62

Առևտրական—կազմակերպչական ծախքերի բնա-
զավառում քաղսպառկոոպում ու բանկոոպում ծախ-
քերի բոլոր հոդվածները, բացառությամբ ապագորատի
պահելու ծախքերը (ներառյալ նաև պետապահովու-
թյան ու տեղիովի ծախքը) 1932/33 թվին համեմա-

տած 28/29 թվի հետ տալիս են իջեցում և ծախքերի մակարդակը մնում է կայուն, իսկ 1927/28 թվի համեմատությամբ տալիս են բարձրացում 2,14 տոկոսով: Այդ բարձրացումը պետք է համարյա բացառապես ի հաշիվ հարկային հոգվածների:

Առևտրի ծախքերը տալիս են իջեցում ի հաշիվ վերադիր ծախքերի կրճատման ու ռացիոնալացման, բաց լուրջ իջեցումը կլանվում է հավելումով, վերջինս հաշվով տալիս է $+0,260/0$:

Գյուղատնտեսության առևտրա-կադմակերպչական ծախքերը 28/29 թվին տալիս են ընդդեմ 27/28 թվի բարձրացում 1,11⁰/₀ բացառապես ի հաշիվ հարկերի: Հնդամյակի վերջում նախատեսված է իջեցնել ծախսերի մակարդակը 28/29 թվի համեմատությամբ 0,40 տոկոսով:

Գների իջեցման հետևանքով վաստակի տոկոսը վաճառքի շրջանառության նկատմամբ 26/27 թվին իջավ մինչև մինոսումի, սակայն վերջին տարինըս նա աստիճանաբար բարձրանում է, վերջինս կոռպորատիվ կուտակման նման վիճակը կոռպորացիային դնում էր չափազանց ծանր կացության մեջ: Հնդամյակի վերջում նախատեսված է քաղաքատնտեսության ու բանկոտայի առևտրական վաստակը հասցնել վաճառքի ընդհանուր շրջանառության նկատմամբ 1,60 տոկոսի և գյուղատնտեսության՝ 2,25 տոկոսի, յեկնելով առևտրական գործունեության շահավետության պահպանության սկզբունքից՝ ուժեղացնելու համար ստորին ցանցի սեփական կապիտալները և կոռպորացիայի համար ապահովելու կոռպորատիվ կուտակման նվազագույն տոկոսը:

ՄԱՅՏԵԸ—ԿՈՒԼՅՈՒՐԵԿՈՆ ՅԻՆՈՐԸՐՈՒԹՅՈՒՆ

Սոցիալ-կուլտուրական շինարարության բնագավառում սպառնողագրական չունի մեծ նվաճումներ: Այդ ուղղությամբ աշխատանքը միայն նոր և ծավալվում: Սպառնողագրության հիմնական խնդիրներն այդ ուղղությամբ սրանք են.

1. Աշխուժացնել և խորացնել մասսայական աշխատանքը, կիրառելով այդ ուղղությամբ կենցաղային ու հասարակական բնույթի խնքնադուլայն միջոցառումներ և աջակցելով այլ քաղլուսվար՝ կան կազմակերպություններին:

2. Խորացնել զեկավարող ու շահնիկական ապարատներին վերապատրաստման հարցը, կազմակերպելով համապատասխան դասընթացներ ու դպրոցներ:

3. Ընդարձակել հրատարակչական աշխատանքը:

4. Ընդարձակել ու խորացնել այն բոլոր միջոցառումները, վորոնք վերաբերում են ըանվորական ուժի պատրաստմանն ու վերապատրաստմանը. այս հարցի հետ սերտորեն կապված և աշխատանքի ուսուցիչականության և սպառնողական մասսայի սպասարկման (վորակային) հատկանիշների խորացման աշխատանքը:

Կուլտուր-լուսավորական աշխատանքի միջոցները կազմվում են վաստակից կատարած վորոշ տոկոսի և ընդհանուր ծախքերի համապատասխան հոգվածով նախահաշիվային հատկացումներից:

Հնգամյակի ընթացքում այդ միջոցները կազմում են հետևյալ դումարները.

Հնգամյակի ընթացքում

1. Ամբողջ սիստեմում
կուլտ. ֆոնդի ոգտին վաս-
տակից կատարած հատկա-
ցումներ . . . . . 682,7 հազ. ռ.

2. Կուլտծախքերը նա-
խահաշվով . . . . . 235,4 հազ. ռ.

Ընդամ.՝ 918,1 հազ. ռ.

Ինչպես յերևում է վերոհիշյալ տվյալներից Հա-
յաստանի ոպառկոողերացիայի տրամադրության տակ
առաջիկա հնգամյակում կուտակվում է մի պատկառե-
լի գումար, վոր հատկապես նշանակված է դրամավո-
րելու համար սիստեմի կուլտուր-լուսավորական գոր-
ծունեյությունը:

ԿԸՊԵՏԸՆ ՆԵՐԴՐՈՒՄՆԵՐ

Սպառողական կոողերացիայի սիստեմի կապի-
տալ ներդրումների հարցն իր հիմնական մասում մենք
լուսաբանեցինք՝ ապրանքաշրջանառության դարգաց-
մանը նվիրված մասում: Այստեղ բավականանանք
մատնանշելով, վոր կապիտալ ներդրումներն ընդգըր-
կում են գլխավորապես խանութների ու պահեստների,
փոերի հաց, հասարակական սննդավայրերի, նավթա-
պահեստների շինարարությունը, ինչպես նաև քաղա-
քամերձ գյուղատնտեսության կազմակերպումը:

Ապրանքաշրջանառության հնգամյա պլանով
ծրագրված 6,363 հազար ոուբլու գուտ առևտրական
շինարարության կապիտալ ներդրումների ընդհանուր
գումարից մոտավորապես 2,500 հ.ոուբլին պետք է ծախ-

սովի սպառողական սխտեմի գծով: Դրամավորման աղբյուրը պետք է ծառային, սեփական միջոցները, պետբյուջեն, տեղական բյուջեն և վարկը:

ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԳՐԱԽՓՅՈՒՆԸ

Հնգամյա պլանով առաջ քաշված բոլոր հարցերն իրենց վերջնական ձևավորումն ու լուծումն են ստանում սպառողական սխտեմի ֆինանսական տնտեսության մեջ:

Սպառկոռպերացիայի կողմից վերջին մի շարք տարիների ընթացքում ձեռք բերած խոշոր հաջողությունները նրա ֆինանսական բազայի ամրացման գործում շատ պարզ նշում են այն հետազա ուղին, վերով սպառկոռպերացիան պետք է վերածվի այնպիսի մի տնտեսական կազմակերպության, վորը տնտեսությունը վարելու մեջ հենվում է իր սեփական միջոցների վրա և ավելի ու ավելի նվազ չափով է կարիք զգում պետության դրամական ոգնության:

Այդ պատճառով սպառկոռպերացիայի ֆինանսական տնտեսության զարգացման ուղիները ծրագրման հիմքում հնգամյակով դրված են հետևյալ ղեկավարող սկզբունքները. ա) առավելագույն չափով ավելացնել սեփական միջոցները, լրացնելով փաթկապիտալը, ըստ վորում փայի միջին չափը քաղաքում ծրագրված է 35 ուրլի, իսկ գյուղում 20 ուրլի. բ) ուժեղացնել կոռպերացված բնակչության խնայողությունների ներգրավումը. գ) կրճատել կոռպերացիայի շրջանառության մեջ փոխառու միջոցների տեսակարար կշիռը և ավելացնել սեփական միջոցների տեսակարար կշիռը:

Համաձայն այդ խնդիրներին, սպառնալիցներացիա-
յի ֆինանսական դրուժյունը նրա բալանսներում
գտել հետևյալ արատհայտությունը. փայտակալիտա-
լի գումարն ամբողջ սխտե՝ում (զտված բալանսով)
հնգամյակի վերջում ծրագրված է 4,580 հազար ռուբ-
լու սահմաններում, յեկեկով քաղաքում միջին փայտ-
վճարի 35 ռուբլի չափից և գյուղում 20 ռուբլի մի-
ջին փայտվճարից: Այդպիսով փայտակալիտան առաի-
ճանաբար ավելանում է և 1932/33 թվին համեմատած
1927/28 թվի հետ տալիս է 527,30/0 աճում:

Փոխառու միջոցների տեսակարար կշիռը հնգամ-
յակի սկզբում լեղած 69,0 տոկոսից հնգամյակի վեր-
ջում ընկնում է մինչև 40,8 տոկոսի: Դրա համապա-
տասխան սեփական միջոցների տեսակարար կշիռը
31,0 տոկոսից բարձրանում է մինչև 59,2 տոկոսի:
Այդպես են ամփոփ դժերով սպառողական կոոպերա-
ցիայի զարգացման հեռանկարները հինգ տարվա ըն-
թացքում:

Այստեղ հարկավոր է մի անգամ ևս նշել, վոր
1928/29 թվի նախնական տվյալները և 1929/30 թվի
վերահսկիչ թվերը ցույց են տալիս, վոր սպառողական
սխտեմի հիմնական բաժինների աճման թափը ավե-
լի արագ է ընթանում, քան թե նախատեսված է
հնգամյակով և մեծ հույս կա, վոր հնգամյակը կիրա-
դործվի 4 տարվա ընթացքում:

ՏՆԱՅՆԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԿՈՈՊԵՐԱՑԻԱ

Տնայնագործական կոոպերացիան տակավին բա-
վականաչափ չի ամրացել: Այդ սխտեմի առաջ ծա-
ռուցել են մեծ խնդիրներ տնայնագործների ալն մաս-

սաների կոտակեցման տեսակետից, վորոնք մինչև
ալժմ դեռ գտնվում են մասնավոր կապիտալի տիրա-
պետութեան տակ: Մասնավոր կապիտալն այստեղ դործ
և տեսնում բացահայտ և թաքնված ձևով: Լայն սպառ-
ման առարկաների արտադրութեան մեջ՝ ունեցած իր
բաժնով, ինչպես նաև սնայնադործ աշխատավոր ընակ-
չութեան թվով, տնայնադործ արդյունաբերութեանը
դառնում և պետական արդյունաբերութեան միանդա-
մայն անհրաժեշտ լրացումը: Դրա հետևանքով տնայ-
նադործական արդյունաբերութեան արտադրական
քաղաքականութեանը առաջիկա հինգ տարվա ըն-
թացքում կարելի չէ վորոշել հետևյալ չերկու հիմնա-
կան մոմենտներով. 1) ոգտագործել տնայնադործա-
կան արդյունաբերութեանը ավելացնելու համար ար-
դյունաբերութեան ընդհանուր արտադրանքը. 2) ար-
տադրողական աշխատանքով ապահովել աշխատավոր-
ների ըստ հնարավորին մեծ քանակ, մեղմացնելու
համար գործադրելութեանն ու ագրարային գերբնակ-
չութեանը:

Հայաստանի տնայնադործական արդյունաբերու-
թեանն ունի համեմատաբար մեծ հնարավորութեան-
ներ հետագա լայն զարգացման համար, ինչպիսին են
տնայնադործ մասնագետների պատրաստված բազ-
մաթիվ կադրերը, փոքր ի շատե հարուստ հումույթա-
յին միջոցները, արտադրանքի միանգամայն ապա-
հովված սպառումը, վորի մի մասն ունի արտահա-
նութեան նշանակութեան, ինչպես նաև տակավին տե-
ղական լայն զարգացման արդյունաբերութեան բացա-
կալութեանը:

Սակայն Հայաստանի բավականաչափ հարուստ

տնայնագործական արդյունաբերության զգալի մասը տակավին կոոպերացված չէ։ Կոոպերացիայի միջոցով այդ արդյունաբերության ամբողջումը հնարավորություն կտա ուժեղացնելու տեղական բնակչության յիկամուտները և կազմակերպչական հունով ուղղելու ապրանքային լրացուցիչ նոր միջոցները՝ սպառողների լայն շուկայի մատակարարման համար։

Տնայնագործական արդյունաբերության զարգացումը կարող է կատարվել բաժան-բաժան մանր անհատական տնտեսությունների համախմբման և միավորների խոշորացման միջոցով՝ արտադրության միջոցների և աշխատանքի կոլեկտիվ գործադրությամբ։ Ուստի տնայնագործական արդյունաբերության զարգացման մոտակա խնդիրը դեմ է առնում քաղաքի ու գյուղի տնայնագործական արդյունաբերության դանազան ճյուղերում աշխատող մանր արդյունաբերական արտադրողների կոոպերացման պրոբլեմին։

Կոոպերացիայի տնայնագործական սիստեմի հիմնական թերությունները հետևյալն են.

ա) Տնայնագործական կոոպերացիայով բավականաչափ ընդգրկված չեն տնայնագործներն ու արհեստավորները, մասնավորապես գյուղական արհեստակցական արդյունաբերության հիմնական ճյուղերում (փայտագործական, բրտության, գորգագործության և այլն)։

բ) Թույլ է չթավորության կոոպերացման և սպասարկման աշխատանքը։

գ) Փոքր են գոյություն ունեցող արտելների չափերը և պրիմիտիվ տեխնիկայի դրությունը։

դ) Թույլ է կուլտուրական, լուսավորական աշխատանքը։

Տնայնագործական կոոպերացիայի հիմնական խնդիրն և հնգամյակի հեռանկարում՝ ռացիոնալիզացիայի լենթարկել տնայնագործական արհեստներն ալնպես, վոր վերջիններս իրոք դառնան փոքրիշատես խոշոր գործոն լերկրի ինդուստրացման մեջ:

Տնայնագործական կոոպերացիայի հետագա գործունեությունը պետք և նպատակ դնի.— ա) լայն չափով կոոպերացման յինթարկել տնայնագործներին և արհեստավորներին: Գլուղի և քաղաքի մանր արտադրողների մասսային առավելագուցն չափով ընդգրկելու նպատակով և նրանց ազատագրելու համար՝ մասնավոր կապիտալի շահագործումից տնայնագործական կոոպերացիան պետք և ավելի վճռական գործունեություն ծավալի այդ մասսաներին ներգրավելու տնայնագործների առավելագուցն կուտակման վայրերում տմենապարզ կոոպերատիվ միավորությունների մեջ: Բ) Ստեղծել առավելագուցն նպաստավոր պայմաններ ալն արհեստակցական միավորությունների համար, վորոնք նախ աշխատում են տեղական հումքով և փողովրդական տնտեսության ալն ընագավառներում, վորտեղ կենտրոնացված և փոքր իշատեզգալի քանակով չքավորական մասսաներ քաղաքի և մանավանդ գլուղի մանր արդյունաբերական արտադրողներից (գորգագործ, շալագործ, մետաքս մշակողներ, ըրուտաներ և ալն), լերկրորդ՝ ալն արտադրողների համար, վորոնք թեև աշխատում են ներմուծվող հումքով (մետաղի մշակում, մանր գլուղատնտեսական ինվենտարի արտադրություն, կար ու ձևի արտ. և ալն), բայց ունեն կարեոր նշանակություն պետությունաբիրության համապատասխան արտադրանքի

պակասը լրացնելու կամ մեղմելու գործադրելության գեմ պալքարելու և եքսպորտային հնարավորություններն ուժեղացնելու համար. գ) համալսարանի իր անդամների արտադրական աշխատանքի բոլոր պրոցեսները, բարձրացնել արտադրանքի վերակը, իջեցնել գները, վերջնականապես վտարել մասնավոր կապիտալին միջերումների և տնայնագործական արտադրանքների գնման բնագավառից և տնայնագործների ու արհեստավորների մեջ ուժեղացնել կուլտուր-լուսավորական աշխատանքը:

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ ՅԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Հայաստանում տնայնագործական մասն արդյունաբերության զանազան ճյուղերում զբաղված տնայնագործների և արհեստավորների ընդհանուր թիվը Հայաստանի Կենտրինական տվյալների համեմատ 1927/28 թվին չեղել է 26,527 հոգի: Դրանցից 18,303 հոգին, կամ տնայնագործների և արհեստավորների ընդհանուր մասսայի 69 0/0-ը ընկնում է գյուղական վայրերին և տնամիջորեն կապված է գյուղացիական մասսայի հետ, իսկ մնացած մասը՝ 8,224 հոգին ընկնում է քաղաքների վրա և կրում է գլխավորապես արհեստավորական բնույթ:

Տնայնագործական կոոպերացիայի կողմից տնայնագործ արհեստավոր բնակչության ընդգրկումը հընդատյակում նախագծված է հետյալ ձևով.

	27/28 թ.	32/33 թ.
1. Ամբողջ տնայնագործական արհեստ. ընակչությունը	26,527	33,165
2. Կոոպերացված տնայնագործների թիվը	2,539	16,106
3. Կոոպերացման $\%$ -ը	9,6	48,5

Իսկ բաժանելով ըստ քաղաքի և գյուղի նույնը
ներկայանում և հետևյալ ձևով.

	27/28 թ.	32/33 թ.
1. Տնայնագործ.-արհեստ. ամբողջ ընակչությունը քաղաքներում	8,224	10,056
Նույնը գյուղերում	18,303	23,129
2. Կոոպերացված տնայնագործների թիվը քաղաքներում	1,447	5,040
Նույնը գյուղերում	1,092	11,066
3. Կոոպերացման $\%$ քաղաքում	17,6	50,1
Նույնը գյուղերում	6,06	47,8

Տնայնագործական կոոպերացիայի հնգամյա պլանի նախագծով 1932/33 թվին անդամների թիվը պետք է կազմի 16,106 հոգի, կամ տնայնագործ ամբողջ բնակչության 48,5⁰/₀-ը, նրանցից 12,506 հոգի ընդգրկված կլինի 336 արտագրական արտեղներում, իսկ 3,600 հոգի՝ սպառման ու մատակարարման ֆունկցիաներով ուղղված 8 տնայնագործական վարկային ընկերություններում:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱՐՏԱՅՐԱՆՔԸ

Տնայնագործական կոոպերացիայի ընդհանուր արտադրանքը 1927/28 թվին կազմել է 2.308,1 հազար ռուբլի կամ մանր տնայնագործական արդյունաբերության ամբողջ արտադրանքի 14,60%-ը:

Հնգամյա պլանի նախագծով հնգամյակի վերջում ընդհանուր արտադրանքը կազմելու չե 14.906,3 հազար ռուբլի կամ տնայնագործական արդյունաբերության ամբողջ արտադրանքի 47,1 տոկոսը (Աղյուսակը տես 51 յերես):

Ինչպես լերևում է բերած տվյալներից տեղական հումուլթով աշխատող արհեստակցությունների տեսակարար կշիռը 1927/28 թվին կազմել է 51,5 0/0, իսկ 1932/33 թվի համար նախագծված է բարձրացնել մինչև 65,9 տոկոսի: Դրա համար պատասխան ներմուծվող հումուլթով աշխատողների տեսակարար կշիռը 1927/28 թվի 48,5 տոկոսից կընկնի 34,1 տոկոսի:

ՓԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Տնայնագործական կոոպերացիայի սխտեմի ֆինանսական ամրացման համար, վորը հանդիսանում է նրա առողջ աճման ու զարգացման նախադրյալը, անհրաժեշտ է կիրառել մի շարք միջոցառումներ սրկսած հնգամյակի առաջին իսկ տարուց. ա) ավելացնել փայավճարը տնայնագործի մեկ և կես ամսվա վաստակի չափով, փայավճարի համապատասխան դիֆերենցիացիայով ըստ առանձին արհեստների ու շրջանների, չքավորների համար սահմանելով փայլը մուծելու յերկարատև տարկեառումներ (բասսորոչկա). Ձ) ընդարձակել հատուկ նպատակներով կապիտալի գոյտ-

ցումները պրակտիկան: Բացի դրանից, արհեստակցական կոոպերացիան ոչնչացեց և ընդարձակի ավանդների և կանխավճարների սխտեմը:

Տնայնագործական կոոպերացիայի սխտեմի ֆինանսական դրությունը ներկայացնում և հետևյալ պատկերը.

(լուրաքանչյուր տարվա գներով)

1927/28 թ.		տեսակ. 1932/33 թ. տես.	
(հազար ուրլին.)		կշիռը հազար ո.	կշիռը
1. Սեփական միջոցներ	185,0	30,5	1489,0
2. Փոխառու	423,7	69,5	1681,2
Ընդամենը	608,6	100,0	3,170,2
			100,0

Այդպիսով տնայնագործական կոոպերացիայի սեփական միջոցների տեսակարար կշիռը միջոցների ընդհանուր գումարում, հնգամյակի վերջում կբարձրանա 30,5 տոկոսից մինչև 46,9 տոկոսի և ընդհանրապես, փոխառու միջոցներինը 69,5 տոկոսից կընկնի մինչև 55,1 տոկոսի:

ԿԱՊԻՏԱԼ ՆԵՐԳՐԱՅՄՆԵՐԸ

Հայաստանի արտադրական արտեղների սարքավորանքի տեխնիկական ցածր մակարդակը, ինվենտարի մաշված լինելը, ինչպես նաև արտադրական պրոցեսները հնարավոր մեքենայացման խնդիրը պահանջում են խոշոր միջոցների ներդրումներ, վորոնց մի մասը պետք է ուղղված լինի տնայնագործութան այն ճյուղերի վերականգնմանը, վորոնք արտահանման համար կարևոր նշանակություն ունեն: Այդ միջոցները մեծ մասամբ կոչված են աջակցել այն ճյուղերի վերականգնմանն ու զարգացմանը վորոնք մշակում

են տեղական հումուլթ (567,3 հազար ռուբլի կամ կապիտալ ներդրումների ամբողջ գումարի 33,6 տոկոսը): Այդ գումարների համարյա կեսը հատկացվում է արտահանութիւնն նշանակութւո՞ւն ունեցող ճշուղների վերականգնմանն ու զարգացմանը:

Արհեստակցական կոտայերացիալի գծով կապիտալ ներդրումները հինգ տարվա ընթացքում ներկայանում են հետևյալ ձևով.

Տնայնադրձութ. ճշուղեր	Բացարձակ թվերով (հազար ռուբլի)	Ընդամենը 5 տարվա մեջ	% գումարի նկատ- մամբ
	1927/28	1932/33	
1. Տեղական հումուլթով աշխատող	22,0	195,1	967,8
2. Ներմուծվող հումուլթով աշխատող	20,5	25,0	188,5
Ընդամենը	42,5	230,1	1,155,5
			100,0

Կապիտալ ներդրումների 20 տոկոսը ծածկված է սխտեմի սեփական միջոցներով, իսկ մնացած գումարը՝ 924,1 հազար ռուբլին պետական աղբյուրներից չեղարատե վարկի ձևով:

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԵՒԿԱՆ ԿՈՌԳԵՐԱՅԻՆ

Գյուղատնտեսական կոտայերացիան արդեն իսկ աճել և զարձել է խոշոր անտեսական—հասարակական կազմակերպութւո՞ւն: Հենվելով սպառման, մատակարարման ու վարկի բնագավառում ձեռք բերած արդյունքների վրա, նա աստիճանաբար անցնում է իր զարգացման օվիլի բարձր աստիճանին:

Ներկայումս նա կանգնած է իր կսողմակերպչական վերակառուցման բեկման ճանապարհին:

Գյուղատնտեսական կոոպերատիվ կազմակերպությունները, մանավանդ իրենց ստորին ողակում սրկսում են կտուցվել ու մասնագիտանալ վոչ միայն սպասման ալլ հիմնական արտադրական ու արդյունաբերական հատկանիշներով:

Գյուղական ապրանքաշրջանառութեան բնագավառում գյուղատնտեսական կոոպերացիան վերածվել է արդեն համարյա մենաշնորհալին կազմակերպութեան:

Ներկայումս նրա աշխատանքում առանձնապէս թույլ կողմն է հանդիսանում գյուղատնտեսութեան արտադրութեան վոչ բաւարար կազմակերպումը, բայց այդ ասպարիզում ևս արդեն հաստատ ուղղութեան է վերցրված է հետադադում կոնտրակտացիայի է կոնկրետ վաճառման ոգնութեամբ, վորոնք գյուղացիական տնտեսութեանը հանրայնացնելու հզոր գործիք են հանդիսանում, նա պետք է ամեն կերպ աջակցի գյուղատնտեսութեան արտադրանքի ապրանքայնութեան բարձրացման է գյուղատնտեսութեան արտադրութեան ընդարձակմանն ու բարելավմանը:

Մատնանշելով մեր յերկրի տնտեսութեան միջ գյուղատնտեսական կոոպերացիայի ունեցած հսկայական նշանակութեանը, կուսակցութեան XV համագումարը նրան առաջադրել է մեծ խնդիրներ: Ըստ ելութեան գյուղատնտեսութեան զարգացման, նրա ինդուստրացման ու կոլլեկտիվացման գլխավոր աշխատանքն ընկնում է գլխավորապէս գյուղատնտեսական կոոպերացիայի վրա: Այդպիսով վերջինիս գործունեութեանը խիստ ընդարձակվում է:

Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի առաջ գրված խնդիրները բնութագրվում են հետևյալ ձևով.

1. Անհրաժեշտ և առաջիկա հնգամյակում ամենալայն չափով կոոպերացիայի աշխատավոր գյուղացիութունը և առաջին հերթին չքավորներին:

2. Դրա հետ միաժամանակ պետք և ուժեղացնել աշխատունքը գյուղացիական տնտեսութունների արտադրական կոոպերացման և կոոպերացված շինարարության հետադա մասնադիտացման նկատմամբ, կազմելով գյուղատնտեսական կոոպերացիայի մասնագիտական կենտրոններ, վորպես սպառման ու մատակարարման կոոպերացումից աստիճանաբար համայնացրած արտադրական պրոցեսներին անցնելու լավագույն միջոց:

3. Անհրաժեշտ և ապահովել գյուղատնտեսական վարկի ու գյուղատնտեսական կոոպերացիայի միջև աշխատանքի իսկական միասնութունը, աստիճանաբար կենտրոնացնելով սիւթյունների ֆինանսական, վարկային և հաշվառային ֆունկցիաները գյուղատնտեսական վարկի մարմիններում վերածելով մասնագիտական սիստեմները պլանավորապես արտադրական մարմինների, պետք և ձգտել, վորպեսզի առանձին սիստեմների մատակարարման բոլոր ուղերացիները աստիճանաբար կենտրոնանան միասնական մատակարարման սիստեմում:

4. Անհրաժեշտ և ուժեղացնել գյուղատնտեսական կոոպերացիայի կապիտալիզացիան և պլանային սկզբունք մտցնել նրա մեջ, ներգրավելով գյուղացիական բնակչության միջոցները փայրի և հատուկ կապիտալների մեջ և կանխավճարների ու վար-

կերի միջոցով բնակչությունը ներգրավել սպառման մատակարարման ուղերացիաների մեջ, տէն նպատակով, վորպեսպի հետազայում ավելի ևս ընդարձակվի և խորացվեն գյուղատնտեսական կոոպերացիայի և գյուղատնտեսութեան ինդուստրացման աշխատանքները:

5. Անհրաժեշտ և ուժեղացնել կոոպերատիվ լուսավորութեան աշխատանքը կոոպերատիվ աշխատողների պատրաստութեանն ու վերապատրաստութեանը, կոոպերացիայի համար մղած ընթացիկ ազդեցիկան ու պրոպագանդը և կոոպերատիվ մամուլի հետապաամրացումը:

Վերոհիշյալ խնդիրները, վոր առաջադրվում են կառավարական ու կուսակցական ղեկավար մարմինների վորոշումներով, դրվել են Հայաստանի գուղատնտեսական կոոպերացիայի զարգացման հեռանկարային պլանի հիմքում:

Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի մինչև այժմ ձեռք բերած կազմակերպչական ու տնտեսական հաջողութեանները մի կողմից և ղերեկտիվ մարմիններից բլխող դրվածքները մյուս կողմից, հնարավորութեան տվեցին գյուղացիական բնակչութեան ու ստորին ցանցի հետադա կոոպերացման ծրագրման ժամանակ վերցնել զարգացման ավելի ուժեղ թափ:

Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի կազմակերպչական նախագծով ու աճումը հնգամյակում ներկայաում և հետևյալ ձեռով:

Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի կազմակերպչ. անումը

	1927/28 թ.	1932/33 թ.	Աճը % 0/0
1. Գյուղացիական տնտեսութ. թիվը	150890	160,200	6,0
2. Նախնական կոոպերատիվների թիվը	291	1042	258,1
3. Գյուղատնտես. կոոպերացիայի բոլոր առևտրական գումարների թիվը	77,800	223,900	187,8
Վորից			
ա) Գյուղատնտ. վարկ. ընկ. անդամների թիվը	34,1000	80,000	135,3
բ) Մասնագ. ընկ. անդամների թիվը	23,900	75,000	213,8
Վորի թվում			
1) Բաժրակազմործական	7,600	12,800	68,4
2) Զինեզործական	4,800	10,600	120,8
3) Ծխախոտազործական	600	1,900	216,6
4) Անասնաբուծական	10,800	47,000	344,5
5) Այլ	100	2,700	2600,0
գ) Մեղրաբառիվ ընկեր. անդամների թիվը	18,000	40,000	122,2
դ) Մեքենաագյուղատնտ. անդամների թիվը	400	1,400	250,0
ե) Զոլոտոտեռնոթյունների թիվը	1,500	27,500	1738,3
Գյուղացիական անտեսությունների կոոպերացիան 0/0-ը	51,5	139,8	—

Ինչպես յերևում է վերևում բերված ավալներից գյուղացիական տնտեսությունների կոոպերացիան տոկոսը 1927/28 թվին կազմել է 51,4, Այդ հաշիվը չափազանց մեծացրված է: Բանը նրանումն է, վոր մի շարք դեպքերում գյուղացիական տնտեսությունը ստիպված է լինում գրվել յերկու և ավելի անգամ կոոպերացիայի մասնագիտական զանազան տեսակների մեջ, վորն առնվազն կրկնապատկում է կոոպերացված տնտեսությունների հաշիվը: Նկատի ունենալով կրկնության տոկոսը 30—35, կգանք ալն լեզրակացության, վոր 1927/28 թվին կոոպերացված եր վոչ ավելի քան գյուղացիական տնտեսությունների 33 տոկոսը: Նույնպիսի հաշիվ կատարելով 1932/33 թվի նկատմամբ, կարելի չի վորոշել, վոր հնգամյակի վերջում կոոպերացիան յենթարկված էլինի գյուղացիական տնտեսությունների 90 տոկոսը:

Նախնական կոոպերատիվների թիվը նախագրծված է ավելացնել 291-ից մինչև 1,042, այսինքն, 258,1 տոկոսով իսկ անդամների ընդհանուր թիվը՝ 77,800 մինչև 223,900 այսինքն՝ 187,8 տոկոսով:

Այստեղ հարկավոր է հիշատակել, վոր համաձայն Համ. ԿԿ (բ) Կենտկոմի 1929 թվի հունիսի 7-ի և ԽՍՀՄ Կենտգործկոմի 1929 թվի սեպտեմբերի 18-ի վորոշումների, ներկայումս գյուղատնտեսական կոոպերացիայի ամբողջ կազմակերպչական շինարարությունը վերակազմվում է մասնագիտացման ուղղությամբ: Այդ հանգամանքը խիստ կփոփոխի հնգամյա պլանով նախագծված նրա կազմակերպչական ստրուկտուրան: Այդ փոփոխումները կմտցվեն գյուղատնտեսական կոոպերացիայի հնգամյակի վերակազմության ժամանակ շրջանային մասշտաբով:

ԱՊՐԱՆՔԱՅԻՆ ԶԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Ստորին ցանցի ու կոտպերացված գյուղացիական տնտեսությունների քանակի աճման զուգընթաց խիստ դարգանում է գյուղատնտեսական կոտպերացիայի տնտեսական գործնեյությունը: Հատուկ ուշադրություն դարձնելով արտադրական կոտպերացման վրա, չի կարելի թերագնահատել շուկայական հարաբերությունները: Գյուղատնտեսական արտադրանքի ապրանքային մասի մթերումները 1927/28 թվին հավասար են լեղել 7,639 հազար ռուբլու: Տարեց-տարի նրանք աստիճանաբար ավելանում են և հնդամյակի վերջում հասնում 33,567 հազար ռուբլու, վերը 1927/28 տարվա համեմատությամբ տալիս են 339,4 տոկոս ավելացում: Գյուղատնտեսության կոտպերացիայի սխտեմի ապրանքաշրջանառությունը 1927/28—1932/33 թվին բնութագրվում է հետևյալ աղյուսակով:

(Հազար ռուբլիներով)

1927/28թ. 1932/33թ. $\frac{\text{աճ}}{\%}$ $\frac{\text{ընդ.}}{\%}$

Ընդամենական ցանց

1. Սպառման շրջանառութ.

7,639,0 33,528,0 339,4

2. Մատակարարման շրջանառութ.

1,422,0 5732,0 262,1

3. Ամբողջ շրջանառութ.

9,061,0 39,260,0 326,1

II Միութենական ցանց

4. Սպառման շրջանառութ.

9,317,0   33,807,0   416,5

5. Մատակարարման շրջանառութ.

1,391,0   5,512,0   296,5

6. Ամբողջ շրջանառութ.

10,708,0   44,318,0   313,9

7. Ամբողջ սիստեմի ընդհանուր շրջանառութ.

19,930,0   83,618,0   319,6

8. Զուտ շրջանառություն

11,554,0   44,539,0   485,5

Ինչպես յերևում է վերոհիշյալ աղյուսակից, ամբողջ սիստեմի ընդհանուր ապրանքաշրջանառությունը 1927/28 թվի 19,930 հազար ուրլուց աճում է և հնգամյակի վերջում հասնում 83,618 հազար ուրլու, իսկ զուտ շրջանառությունը 11,554 հազար ուրլուց հասնում է 44,539 հազար ուրլու:

Նախնական ցանցի բոլոր մթերումներն անցնում են միութենական ողակների միջոցով և վերջիններիա կողմից իրացվում են պետական մարմինների կողմից սահմանված գներով:

Մատակարարման շրջանառության մեջ ամբողջ գումարի ամենագլխավոր բաժինն ընկնում է՝ գյուղատնտեսական մեքենաների ու գործիքների, արականքների, նորոգիչ արհեստանոցների կահավորանքի և մանր գյուղատնտեսական ինվենտարի մատակարարման վրա:

Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի կողմից
գյուղատնտեսության ապրանքային արտադրանքի
ընդգրկումը ներկայանում է հետևյալ ձևով.

Հազար ռուբլիներով
1927/28 թ. 1932/33 թ.

1. Գյուղատնտ. ապրան- քային արտադրանքը .	22,600	58,933,0
2. Գյուղատնտեսական կո- ոպերացիայի միջնորդ- ները միջնորդի մոտ յե- ղած գներով	7,017,	31,396,0
3. Գյուղատնտեսության ապրանքային արտադ- րանքի ընդգրկման առ- կոսը	31,0	53,3

Միջնորդներում ցույց չեն տրված ճականդեր,
կտավտեր և արհածալիկը, վորով և բացատրվում է
գյուղատնտեսական կոոպերացիայի կողմից գյուղա-
տնտեսության արտադրանքի ապրանքային մասնաչի
ընդգրկման համեմատաբար վոչ բարձր տոկոսը հըն-
դամյակի վերջում:

Գյուղատնտեսական կոոպերացիան մի կողմից՝
միջնորդ է արդյունաբերության համար տնհրաժեշտ
հումուլի, — քամբակ, խաղող, ծխախոտ, շերամի բո-
ժոժ և այլն և արտահանության միջնորդներ, — շվեյցա-
րական պանիր, ձու, մեղր: Իսկ մյուս կողմից նա
միջնորդ է ներքին շուկայի համար գյուղատնտեսու

կան դանազան մթերքներ: Հարկավոր է հիշատակել, վոր կոոպերացիան առայժմ շափազանց թուլ է անհամաչափ և մատակարարում ներքին ջուկային գյուղատնտեսական մթերքներ: Դրա հետևանքով դժվարանում է այդ մթերքներով քաղաքների և արդյունաբերական ռադիոնների բավարար հալթալթումը: Առանձնապես թուլ է կազմակերպված արագ փչացող մթերքների շուկան, վորտեղ մասնավորը դեռ խոշոր դեր է կատարում: Բացի կազմակերպչական թերություններից գյուղատնտեսական մթերքների և մանավանդ արագ փչացող ապրանքների մթերումը դժվարանում է նաև նրանով, վոր գյուղատնտեսական կոոպերացիան չսնի պատշաճ բարեփոխակ պահեստներ մթերքների մշակման ու պահպանության համար:

Հնգամյա պլանով նախազեծված է կառուցել մի շարք պահեստներ մթերման բողաներին կից և ընդհանրապես կանոնավորել պահեստային տնտեսությունը:

Անցնելով կոնսրակտացիային, հարկավոր է նշել, վոր հնգամյա պլանով այդ հարցը վատ է լուսաբանված: Այդ բացատրվում է նրանով, վոր կոնսրակտացիան փոքր իշատե լայն մաշտաբով մեղանում առաջին անգամ կիրառվեց 1929 թվին: 1930 թվի վերահսկիչ թվերով նախազեծված է կոնսրակտացիայով ընդգրկել մթերվող մթերքների և հումքերի տմբողջ արժեքի 75% ը: Կոնսրակտացիայի յենյենթաբկվում հիմնականում քամբոկը, խաղողաբուծության արտադրանքը, ծխախոտը, հացահատիկները, կաթնամթերքը, խոտը և բանջարեղենը:

1930 թվից յենթադրվում է անցնել այգեգործ-
ծաթյան արտադրանքի, բամբակի և մասամբ կաթ-
նեղենի նկատմամբ յերկարատև կոնտրակտացիայի:

ԿԱՊԻՏԱԼ ՆԵՐԳՐՈՒՄՆԵՐ

Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի սիստեմում
կապիտալ շինարարության մեջ հնգամյակի ընթաց-
քում ներդրվելու յե 10,360 հազար ռուբլի, վորից
ընակչության և կոոպերացիայի միջոցներից առնվազն
15—20 տոկոս: Այդ ներդրումները մեծ մասը յեն-
թադրվում է գործածել գյուղատնտեսության ինդուս-
տրացման համար, այնուհետև ֆնացած գումարը կը-
ծախավի լծկան ու կթտն անասուններ զնելու համար,
սահեստային տնտեսության, փորձնական գործի կազ-
մակերպման, ագրո-տեխնիկայի վրա և այլն:

Կաթնատնտեսական արդյունաբերության մեջ
կապիտալ ներդրումները նախատեսված են 3,590 հա-
զար ռուբլի գումարով, խաղողաբուծության, այգե-
գործության և բանջարաբուծության՝ 2,434 հազար
ռուբլի, ծխախոտագործության— 735 հազար ռուբլի,
շերամապահության— 520 հազար ռուբլի, խաղողա-
բուծության— 445 հազար ռուբլի, վոչխարաբուծու-
թյան 173 հազ. ռուբ. թռչնաբուծության և մեղվա-
բուծության— 103 հազար ռուբլի:

Մի շարք արտադրական ձեռնարկությունների
կառուցումն զգալիորեն ուժեղացնում է գյուղատ-
նտեսական կոոպերացիայի գործունեությունը, թե
քաղաքների ու բանվորական կենտրոնների պարենի
մթերքներով հայթաթելու տեսակետից և թե ընդար-
ձակում է արտահանությունը (շվիցադական պանիր՝

մրգերի ու բանջարեղենի պահածոներ, շերամի սերմ
և այլն)։

ԳՈՌԻՂԱՏՆՑՆԵՍԵԼԿԱՆ ԿՈՌԱՅԻՆՏԵՐԵՐԻ ՓԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԳՐԱԽՓՈՒՆԸ

Կոռպերատիվ արտադրութեան կադմակերպման հարցերի կողքին չափազանց կարևոր տեղ ու գրավում կոռպերատիվ աշխատանքում ֆինանսական հիմունքների կանոնավորման հարցը։

Հայաստանի գյուղատնտեսական կոռպերացիայի ֆինանսական դրությունը հենց իր գյուղատնտեսական կոռպերացիայի ու կառավարութեան ձեռնարկած մի շարք միջոցառումների հետևանքով աստիճանաբար բարելավվում ե։ Սակայն սեփական կապիտալների աճումը չի կարողանում հասնել ոպերացիաների աճմանը և փոխառու միջոցների տեսակարար կշիռը չի նվազում, իսկ կենտրոնների բալանսներում մինչև իսկ ավելանում ե։

Կոռպերատիվ կուտակումն ի հաշիվ վաստակի թե անցյալ տարի և թե տոաջիկա հնգամյակում չի կարող տալ սեփական միջոցների զգալի ավելացում։ Կոռպերատիվ միջոցների կուտակման միակ ողբյուրը հանդիսանում են ստորին միավորների փախկապիտալները։ Այդ պատճառով հնգամյա պլանով հատուկ ուշադրություն ե նվիրված նրանց ավելացմանը։ Սակայն անդամների մասնաձևի համեմատաբար բուռն աճման հետ միասին տեղի չի ունենում փախկապիտալների նույնպիսի աճում։ Այդ նրանից ե, վոր անդամների մասնաձև աճում ե գլխավորապես իհաշիվ չքավոր տնտեսությունների, վորոնք չեն կարողանում լիովին մուծել սահմանված փայլը։

Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի ֆինանսական տնտեսութեան հիմնական թերութիւնն այն է, վոր բնակչութեան միջոցները թուլ են մասնակցում կոոպերացիայի ոպերացիաներում և դրա հետեանքով ստեղծվում է սեփական ու փոխառու միջոցների չափազանց անշահափետ համեմատութիւն: Ներքեում բերած բաւանստին տվաւները ցույց են տալիս, վոր գյուղատնտեսական կոոպերացիայի սխտեմի սեփական միջոցներն առաջիկա հնգամյակում բավական չեն իր տնտեսական գործնելութիւնը լաւ ծավալելու համար, և վոր առանց պետական ոգնութեան նրա համար դժվար կլինի ճիշտ կազմակերպել և բավարար չափակատարել գյուղատնտեսական կոոպերացիայի վրա բարդած աշխատանքը:

Այդ պատճառով հնգամյա պլանով նախագծված են հետեյալ չերկարատե վարկերը, վոր արվելու յին պետական բյուջի և գյուղատնտեսական վարկերի սխտեմի դժով. 1) 1,886 հազար ուրլի նախնական ցանցի և կենտրոնների շրջանառու միջոցների ուժեղացման համար, 2) 1,000 հազար ուրլի գյուղատնտեսական վարկային ընկերութիւնների հիմնական կապիտալների ուժեղացման համար, 3) 8,787,2 հազար ուրլի գյուղատնտեսական կոոպերացիայի արտադրական ձեռնարկութիւններ և գյուղատնտեսական կոոպերացիայի տնտեսական շինարարութեան կապիտալ ներդրումներ համար:

Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի նախնական ցանցի ֆինանսական բազան առաջիկա հնգամյակում ներկայանում է հետեյալ ձևով.

մըզերի ու բանջարեղենի պահածոներ, շերամի սերմ
և այլն):

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԵԱՆՆ ԿՈՏԱԿԵՐԱԿԵՐԱԿՈՒՄ ԳԻՆԱՆԱԿԱՆ ԳՐԱԽՈՐԹՈՒՆԵՐ

Կոտակերատիվ արտադրության կադմակերպման հարցերի կողքին չափազանց կարևոր տեղ է զբաղում կոտակերատիվ աշխատանքում ֆինանսական հիմունքների կանոնավորման հարցը:

Հայաստանի գյուղատնտեսական կոտակերացիայի ֆինանսական դրությունը հենց իր գյուղատնտեսական կոտակերացիայի ու կառավարության ձեռնարկած մի շարք միջոցառումների հետևանքով աստիճանաբար բարելավվում է: Սակայն սեփական կապիտալների աճումը չի կարողանում հասնել ուղեբացիաների աճմանը և փոխառու միջոցների տեսակարար կշիռը չի նվազում, իսկ կենտրոնների բալանսներում մինչև իսկ ավելանում է:

Կոտակերատիվ կուտակումն ի հաշիվ վաստակի թե՛ անցյալ տարի և թե՛ առաջիկա հնգամյակում չի կարող տալ սեփական միջոցների զգալի ավելացում: Կոտակերատիվ միջոցների կուտակման միակ ուղղությամբ հանդիսանում են ստորին միավորների փախկապիտալները: Այդ պատճառով հնգամյա պլանով հատուկ ուշադրություն է նվիրված նրանց ավելացմանը: Սակայն անդամների մասնայի համեմատաբար բուռն աճման հետ միասին տեղի չի ունենում փախկապիտալների նույնպիսի աճում: Այդ նրանից է, վոր անդամների մասնաժամ աճում է գլխավորապես ի հաշիվ չքավոր տնտեսությունների, վորոնք չեն կարողանում լիովին մուծել սահմանված փայլը:

Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի ֆինանսական տնտեսութեան հիմնական թերութիւնն այն է, Վոր ընակելութեան միջոցները թուլ են մասնակցում կոոպերացիայի ոպերացիաներում և դրա հետեանքով ստեղծվում և սեփական ու փոխառու միջոցների չափազանց անշահավետ համեմատութիւնն: Ներքեում բերած բաւանստին տվալները ցույց են տալիս, Վոր գյուղատնտեսական կոոպերացիայի սիստեմի սեփական միջոցներն առաջիկա հնգամյակում բավական չեն իր տնտեսական գործնելութիւնը լաւն ծավալելու համար, և Վոր առանց պետական ոգնութեան նրա համար դժվար կլինի ճիշտ կազմակերպել և բավարար չափակատարի գյուղատնտեսական կոոպերացիայի վրա բարդած աշխատանքը:

Այդ պատճառով հնգամյա պլանով նախագծված են հետեյալ չերկարատե վարկերը, Վոր տրվելու յին պետական բյուջի և գյուղատնտեսական վարկերի սիստեմի գծով. 1) 1,886 հազար ուրլի նախնական ցանցի և կենտրոնների շրջանառու միջոցների ուժեղացման համար, 2) 1,000 հազար ուրլի գյուղատնտեսական վարկային ընկերութիւնների հիմնական կապիտալների ուժեղացման համար, 3) 8,787,2 հազար ուրլի գյուղատնտեսական կոոպերացիայի արտադրական ձեռնարկութիւններ և գյուղատնտեսական կոոպերացիայի տնտեսական շինարարութեան կապիտալ ներդրումներ համար:

Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի նախնական ցանցի ֆինանսական բազան առաջիկա հնգամյակում ներկայանում է հետեյալ ձևով.

	(Հազար ռուբլիներով)		1932/33 թ. % 1927/28 թ. նկատմամբ
	1927-28 թ.	1932-33 թ.	
1. Շրջանառու միջոցներ	5,794,0	15,552,0	268,4
2. Անշարժ միջոցներ	1884,0	11,672,0	619,5
3. Սեփական կապիտալներ	977,0	5,650,0	578,3
Վորից			
Փայակապիտալ	543,0	3,128,0	576,1
4. Փոխառու միջոցներ	6,090,0	20,607,0	338,8
Վորից			
Ավանդներ	281,0	1,750,0	622,8
5. Բալանս	7,678,0	27,224,0	354,6
Սեփական միջոցների հարաբերությունը փոխ. միջոցների նկատմամբ	1:6,2	1:3,7	

Ինչպես յերևում է վերոհիշյալ աղյուսակներից, ամբողջ նախնական ցանցի հավաքական բալանսը առ 1928 թվի հոկտեմբերի 1-ը կազմել է 7,678 հազար ռուբլի, հնգամյակի վերջում նա կաճի, 254,60%-ով, հասնելով 27,224 հազար ռուբլու:

Սեփական ու փոխառու միջոցների համեմատությունը հնգամյակի սկզբում կազմել է 1: 6, 2, իսկ հնգամյակի վերջում նա աստիճանաբար բարելավվում է, ընդունելով 1: 3, 7 արտահայտությունը:

Փայակադրիտալի դումարը 1927/28 թվի 543 հազար
ռուբլուց բարձրանում է մինչև 3,128 հազար ռուբլու,
ավելացումն է 2,585 հազար ռուբլի կամ 476,1 տոկոս:

Փայակուտակումը նախադժված է համաձայն
փայակադրի ավելացներու դիրեկտիվների: Վճարվող
փալի միջին չափը ընդունված է 20 ռուբլի: Ավանդ-
ների 281 հազար ռուբլի դումարը հնգամյակի վերջում
բարձրանում է մինչև 1.750 հազար ռուբլու, տալով
522,8 %:

Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի կենտրոննե-
րի ֆինանսական բազան բնորոշվում է հետևյալ տը-
վյալներով.

	Հազար ռուբլիներով		1932/33 %/-ով 1927/28 թ. նկատ- մամբ
	1927/28 թ.	1932/33	
1. Շրջանառու միջոցներ	4693,0	13930,0	296,9
2. Անշարժ միջոցներ	777,0	2580,0	332,0
3. Սեփական կապիտալներ	580,0	1735,0	299,1
Վերոնց թվում փայա- կադրալ	108,0	620,0	574,1
4. Փոխառու միջոցներ	4794,0	14530,0	303,1
5. Բալանս	5470,0	16510,0	301,8
6. Սեփական միջոցների հարաբերակցութունը դեպի փոխառու միջոց- ները	1:8,3	1:8,4	

Ինչպիսի ցույց էն տալիս այս տվյալները, մի-
ության ու կենտրոնների սեփական ու փոխառու մի-
ջոցների հարաբերակցությունը համեմատած ստորին
ցանցի հետ վատթարագույն դրության մեջ են գըտ-
նվում:

Կենտրոնների տո 1-ն հոկտեմբեր, 1928 թվի
5,470 հազար ուրլու ամփոփման բալանսը հնգամ-
յակի վերջում հասնում է 16,510 հազար ուրլու, տա-
լով 201,8 տոկ ավելացում: Սեփական միջոցներն ա-
ճում են 199,1 տոկոսով, իսկ փոխառու միջոցները՝
203,1 տոկոսով:

Վաստակների բաշխումը, թե ըստ կենտրոնների
և թե ըստ ստորին ցանցի՝ նախագծելիս, նկատի յե
առնված այն, վոր անհրաժեշտ է գյուղատնտեսական
կոոպերացիայի մեջ առաջիկա հնգամյակում ներդրա-
վել բոլոր չքավոր տնտեսություններին և նրանց
վարկալին ոգնություն ցույց տալ: Այդ նպատակով
նախագծված է կազմել չքավորության կոոպերացման
ֆոնդ, հատկացումներ կատարելով նախնական ցանցի
ու միությունների վաստակներից, և չքավորության
վարկավորման ֆոնդ՝ նախնական ցանցի վաստակ-
ներից:

ԳՐԻԿՈՒՏՈՒՐ ԱԹՆԱՏՆՔԸ

Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի ագրիկուլ-
տուր աշխատանքն անցյալում ընթացել է չափադանց
թույլ: Հիմնականում այդ աշխատանքը տարել է Հող-
ժողովոմատը: Գյուղատնտեսական կոոպերացիան, չու-
նենալով անհրաժեշտ միջոցները, բավականացել է
միայն մի քանի գյուղատնտեսներ պահելով, վորոնք

գլխավորապես զբաղված են յեղեւ տարրական ազրիկուլտուր միջոցառումների նկատմամբ ցանցի ու կոոպերացիան անտեսութիւններէ հրահանգավորութեամբ:

Համարելով ազրիկուլտուր աշխատանքները գյուղատնտեսական կոոպերացիայի ընդհանուր կազմակերպչական աշխատանքի անխզելի մասը, ինչպէս նաեւ նկատի ունենալով ազրիկուլտուր միջոցառումների տարածման վճռական նշանակութիւնը թե՛ գյուղատնտեսութեան տեխնիկական վերակառուցման և թե՛, արտադրական կոոպերացման աճման տեսակետից, հնգամյա պլանում նախագծոված ե գյուղատնտեսական կոոպերացիայի ասպարիզում գյուղն ընդգրկելով ազրո-գոտտեխնիկական բոլոր միջոցառումներով:

ՄԱՐԿԱԿԱՆԿՈՒԼՏՈՒՐԱԿԱՆ ԱՅԻՆՈՒՄՆԵՐ

Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի սոցիալ-կուլտուրական աշխատանքը, կարելի չէ ստել, վոր գտնվում ե սաղմային դրութեան մեջ: Միայն ընթացիկ 1929 թվին տարվում ե այդ ուղղութեամբ փոքրիշատե նկատելի աշխատանք: Նման դրութեան հիմնական պատճառը դարձյալ պետք ե փնտռել անհրաժեշտ միջոցների բացակայութեան մեջ: Ընթացիկ տարում Հայգյուղկոոպի կազմաբաժնին կից կազմակերպված ե կուլտ-լուսավորական յենթաբաժին, վորն առայժմ ունի միայն մի հրահանգիչ, և այդ հրահանգիչն ե սպասարկում գյուղատնտեսական կոոպերացիայի ամբողջ ցանցը:

Հատուկ ուշադրութեան ե նվիրվում գյուղի կիսնփիկացիային և անգրագիտութեան վերացմանը: Նախատեսվում ե ունենալ կուլտիանձնաժողովներ մի-

ություններին ու ցանցին կից, ունենալ Կարմիր ան-
կյուններ, դասընթացներ և այլն:

Այդպիսով և այդ բնագավառում սկիզբ և դրված
պլանային աշխատանքի և հիմք կա կարծիքով, վոր
այդ աշխատանքը կտա շոշափելի արդյունքներ:

ԲՆԱԿԱՐԱՆԱՅԻՆ ԿՈՈՊԵՐԱՑԻԱ

Բնակարանային կոոպերացիայի հնգամյա պլանը
կառուցված և յեկնելով հետևյալ հիմունքներից.—շա-
րունակել աշխատավորների լայն խավերի ներգրա-
վումը բնակարանային—շինարարական կոոպերատիվ-
ների մեջ, ռացիոնալացման յենթարկել և եփանացնել
շինարարությունը, խոշորացնելով մանր բնակարանա-
յին շինարարական կոոպերատիվները և կազմելով
նրանցից հուժկու կազմակերպություններ. ավելացնել
բնակարանային շինարարական կոոպերացիայի մաս-
նակցության տեսակարար կշիռը կենտրոնական կո-
մունալ բանկի վարկերում և ասյահովել նրանց համա-
պատասխան միջոցներով, վերցնելով այդ միջոցները
բանվորա-բնակարանային շինարարության և բանվոր-
ների ու ծառայողների կենցաղի բարելավման հանրա-
պետական ու տեղական ֆոնդերից. խոշորացնել բնա-
կարանա-վարձակալական կոոպերատիվները, առող-
ջացնել նրանց բյուջեները. ավելացնել միջին փայ-
շափը, ինչպես նաև բարելավել կոոպերացված բնակ-
չության կուլտուր-կենցաղային պայմանները: Բնա-
կարանային և մանավանդ բնակարանային-շինարա-
րական կոոպերացիան, առավել մեծ չափով, քան մի
այլ սիստեմ, մորիլիզացիայի յե յենթարկում էր փա-

չատերերի միջոցներն ու աշխատանքը, կենտրոնական ողակը, վորից պետք կառչի բնակարանային կոռպերացիան հնդամյա պլան կազմելիս պետք և լինի աժան բնակարանով փայատերերին բավարարելու տոկոսի բարձրացումը:

Ներկայումս մեզանում բնակարան ստանալու համար սպասելու ժամկետները շատ յերկար են, և չափազանց ցածր և բնակարանով փայատերերին բավարարելու տոկոսը:

Այդպիսով բնակարանային—շինարարական կոռպերացիայի աշխատանքի ամփոփման հիմնական ցուցանիշը պետք և ընդունել փայատերերին բնակարանով բավարարելու տոկոսն ու արագությունը:

ԲՆԱԿԱՐԱՆԱՅԻՆ ՁԻՆԱՐԱՐԱԿԱՆ ԿՈՐՊՈՐԱՑԻՆԵՐ

Բնակշինկոռպ ընկերությունների քանակի աճումը, փայատերերի թիվը ու վերջիններիս նոր տներում բնակարաններով բավարարելու տոկոսը ներկայանում և հետևյալ ձևով.

1927/28 թ. 1932/33 թ.

1. Բնակշինկոռպ ընկ. թիվը	49	20
2. » անդամների թիվը	1,119	2,783
3. Նրանցից բավարարված են շենքերով նոր կառուցված տներում	52	1,707
4. Բնակարանով բավարարված անդամների թվի տոկոսը	4,7	61,3

Բնակշինկոռպի ընկերությունների թվի փոփոխութունը նախագծված և նրանց խոշորացման վե-

րաբերյալ դերեկտիվի հիման վրա, վորին արդեն փաստորեն անցել են: Դրա հետևանքով բնակչին կոոպի ընկերու-թյունների թիվը վորը 1927/28 թվին յեղել է 49, հնգամյակի վերջում ընկնում է 20-ի: Մինչդեռ անդամների մասսան աճում է ավելի քան 2 և կես անգամ, 1927—28 թ. 1,119-ից 1932—33 թ. հասնում է 2,783-ի: Նրանցից 1927/28 թվին բնակարանով բավարարված է 4,7 տոկոսը, իսկ 1932/33 թվին պլանով նախատեսվում է բավարարել 1,707 անդամ կամ անդամների ամբողջ մասսայի 61,3 տոկոսը:

Նոր կառուցված բնակարաններով բավարարված անդամների թիվը վորոշված է կոոպերատիվ ընտանի-քավորի բնակարանի Անդրկովկասի համար միջին փաստականի հաշվով, այն է՝ 50 քառակուսի մետր:

Բնակչին կոոպի ընկերության միջին ամսական փալակուտակումը նախադժված է Անդրկովկասում 15 ուրբի, գլխավորապես իհաշիվ Ադրբեջանի, վորտեղ փաստորեն կուտակման չափը նախընթաց տարում հասել է հիշյալ գումարին:

Իսկ ինչ վերաբերում է Հայաստանին ու Վրաստանին կուտակման չափը զգալիորեն ցածր է:

Հնգամյակի վերջում 1 անդամի միջին ամսական կուտակման ծրագրված է Հայաստանի համար 9 ու 25 կոպ., իսկ Վրաստանի համար՝ 13 ու 54 կոպեկ:

Ամսական կուտակման համեմատաբար բարձր նորման Ադրբեջանում բացատրվում է նրանով, վոր կոոպերատիվ բնակչին տարրությունն այնտեղ զարգանում է բացառապես իհաշիվ Բագու քաղաքի, վորտեղ աշխատավարձը զգալիորեն բարձր է, քան թե ԱՍՖՊՀ այլ քաղաքներում, ինչպես նաև բնակչին կո-

ռալի ընկերութեան անդամներէ՝ վորակլալ բանվորների ու ծառայողների մեծակազմով:

Մեկ անդամի ամսական կուտակման միջին չափի հաշվով ստացված և փախկապիտալի ընդհանուր գումարը, վորի վորոշ մասը հատկացվում և հին փոխառութեաններէ շիջեցման, իսկ ննացածը ներդրվում և լուրաքանչիւր տարվա ծրագրով նոր շինարարութեան մեջ:

1927/28 թ. 1928/29 թ. 1932/33 թ. 5 տարում

1. Փայտկապիտալի գումարը (1000 ռուբլով)	89,9	170,	996,8	
2. Փայտկուտակման գումարը 1 տարում				
1 հազար ռուբլով	30,7	80,6	308,9	907,1
3. 1 անդամի միջին ամսական կուտա- կումը (ռուբլինե- րով)	2,20	5,00	9,25	-

Կոոպերատիվ շինարարութեան ծրագիրն ըստ տարիների կառուցված և, հաշվի առնելով հնարավոր հատկացումները զանազան աղբյուրներից, ըստ վորում հատկացումները տեղական աղբյուրներից, շնորհիվ այդ աղբյուրների թուլութեան, հնգամյակում նախատեսված և 1,222,4 հազար ռուբլի Պլանը կառուցված և գլխավորապես կենտրոնական կոմունալ բանկի վարկերի հիման վրա:

Բնակարանային շինարարութեան կոոպերացիայի ֆինանսավորումը կոոպերացիայում հետեյալ պատկերն ունի.

	Բացարձակ թվեր (հազար ռուբլիներով)				32/33 թ. %-ներով 27/28 թ. նկատ- մամբ
	27/28	28/29	32/33	5 տա- րում	
I Կոոպերատիվ շինարար- ության տվյալ տար- վա ժրագրով հատկաց- րած միջոցների ընդհա- նուր գումարը	300,6	1381,5	2132,2	8504,9	709,3
Դրանից					
1) Յերկարատև վարկ ա) տեղական բանքնակ- շին ֆոնդից	274,5	1304,3	1843,3	7672,4	671,5
բ) Բանվորների ու ծա- ռայող կենցաղի բարելավ- ման ֆոնդից	68,3	70,0	125,0	481,0	183,0
գ) Բան բնակիչին հան- րապետ. ֆոնդից	20,5	30,0	100,0	275,0	487,5
դ) Կենտ. Կոմ. բանկից	36,8	54,3	118,3	466,4	321,5
2) Նոր շինարար. մեջ ներ- դրած սեփական միջոց- ներ	149,0	1150,0	1500,0	6450,0	1006,7
II Բնակ. կոոպերացիայի կառուց. բնակիչի տա- րածությունը (քառ. մետր.)	26,1	77,2	288,9	832,5	1106,9
II1 1 Գառ. մետրի միջին արժեքը (ռուբլ.)	1867	9210	19037	6832,7	1019,7
	161	150	112	124,5	69,6

Այդպիսով կենտրոնական կոմունալ բանկի վար-
չը հնդամյակի վերջում կհասնի 6,450 հազար ռուբլու

վոր կկազմի վարկերի ընդհանուր գումարի 76 տոկոսը: Մնացած 24 տոկոսը ընկնում են տեղական հասկացույթների աղբյուրների վրա: Փաստորեն շինարարության արժեքը 1927/28 թվին արտահայտվել է 1 քառակ. մետրի համար 161 ոսկրլի գումարով: Հնգամյակում համաձայն տրված դիրեկտիվների նախատեսված է արժեքն իջեցնել 30 տոկոսով: Այսպիսով հնգամյակի վերջում շինարարության 1 քառակուսի մետրի արժեքը կկազմի 112 ոսկրլի:

ԲՆԱԿԱՐԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՃԱԿԱԼԱՆՆ ԿՈՌԳԵՐԵՑԻՄ

Բնակարանային վարձակալական ընկերությունների թիվը շնորհիվ նրանց խոշորացման 1927/28 թ. 50-ից 1932/33 թվին ընկնում է մինչև 17-ի: Նրանք աստիճանաբար համախմբվում են ու կազմում խոշոր ընկերություններ և հետագայում պլանում հանդես են գալիս միացն փոքրիկ տյուրային: Հնգամյակի ընթացքում բնակարանային—վարձակալական կոոպերացիայի ընդարձակումը նախատեսված է իհաշիվ մոենիցիտալ տների հանձնման, ինչպես նաև իհաշիվ բնակ—վարձակ. կոոպերացիայի իր շինարարության հաշվին (անբնակելի շենքերի հարմարեցում, հաջորդ հարկերի կառուցում և այլն)

	1927/28	1932/33	1932/33 27/28 թվի նկատ
1. ԲՎԿԸ թիվը	50	17	34,0
2. ԲՎԿԸ անդամների թիվը	786	2674	340,2
3. Բնակելի տարած. (քառ. մետր.)	16,000	51,000	318,0

Բնակարանային — վարձակալական կոոպերացիայի յեկամուտը կազմված է միայն բնակարանային վարձից: Բնակարանային սկզբնական վարձը հնգամյակում Հայաստանի համար նշանակված է 1 քառ. մետրի համար 17 կոպ. բնակարանային վարձի բարձրացումը հնգամյակում նախատեսված է 40 տոկոսով:

Իսկ ինչ վերաբերում է յելից մասի կառուցման, նրա 50 տոկոսը նախատեսված է ուղղել վերանորոգչական աշխատանքների վրա: Բացի դրանից, պլանում նախատեսված է բանկային վարկ, վորով ծածկվում են կապիտալ վերանորոգումների ծախքերը և տնատիրության վերականգնումները: Հնգամյակի վերջում փայի միջին չափը նախատեսված է 15 ոււրլի, վորի հետևանքով ԲՎԿԸ փայակապիտալը 1932/33 թվին հասնում է 40,1 հազար ոււրլու:

	1927— 28 թ.	1928— 29 թ.	1932— 33 թ.	5 տարում
1. ԲՎԿԸ տարեկան յեկամուտը բնակարանային վարձից (հաղար ոււր.)	32,6	76,8	214,2	802,8
2. Տարեկան ծախքը վորից վերանորոգման վրա	32,6	76,8	214,2	802,8
3. Փայակապիտալը (հազար ոււր.)	16,3	38,4	107,1	401,1
4. Բանկային վարկը կապիտալ վերանորոգման (հազար ոււր.)	5,5	12,6	40,1	40,1
5. Բանկային միջին չափը (ոււրլիներով)	20,7	41,0	77,6	300,1
	7,00	8,00	15,00	—

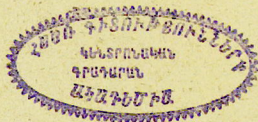
ԲՆԱԿԱՐԱՆԱՅԻՆ ԿՈՌԱԿԵՐԱԾՈՒԹՅԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ

Հնգամյա պլանով բնակարանային կոռպերացիայի միությունը պետք է ընդգրկի 37 նախնական կոռպերատիվ, վերից 20-ը՝ բնակչինկոպ ընկերությունից և 17-ը՝ բնակ-վարձակալական կոռպերատիվ ընկերություններից վերոնք կառուցված կլինեն խոշորացման սկզբունքով: Բնակարանային կոռպերացիայի միության գործունեությունը ուղղվում է գլխավորապես շինարարության նպատակներով իր շրջանի ապաստարկման դժով: Բնակ.կոպի միության տնտեսական աշխատանքի խնդիրն է շինարարության ու վերանորոգման նպատակներով շինանյութեր մատակարարել բնակարանային կոռպերատիվ կազմակերպություններին և մասամբ կատարել զուտ արտադրական բնույթի աշխատանք (աղյուսի ու կրի գործարան):

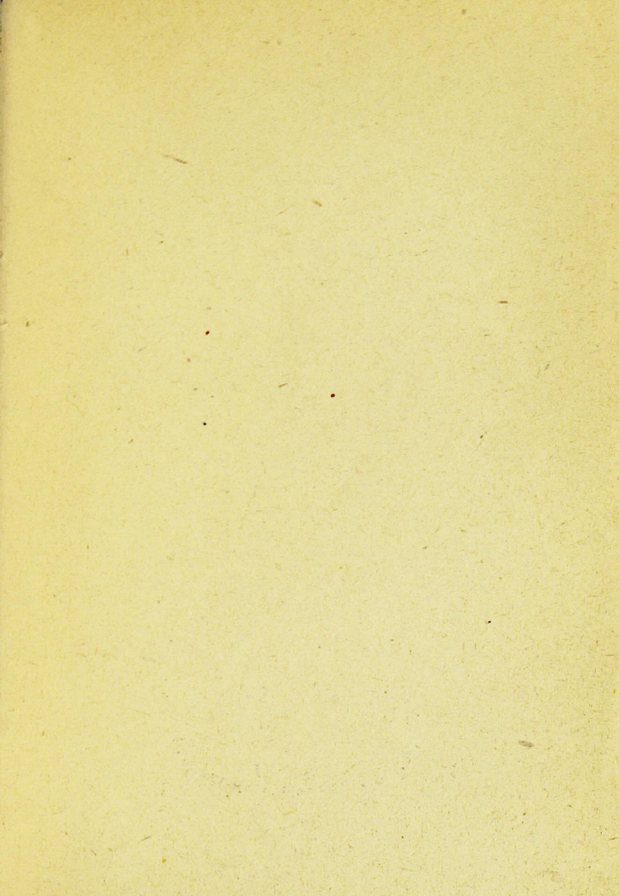
Բնակ. կոռպ Միության տեխնիկական աշխատանքները տարվում են չերկու ուղղությամբ, այն է՝ նոր շինարարություն և վերանորոգություններ: Բնակ. կոռպ միության Ֆինանսական դրությունը բնութագրվում է հետևյալ տվյալներով 1932/33 թվին բալանաս դումարը տալիս է 1927/28 թվի նկատմամբ 83,8 տոկոս աճում, բարձրանալով 619 հազար ռուբլուց մինչև 1,140 հազար ռուբլու, փոխառու կապիտալները 605,9 հազար ռուբլուց հասնում են 1,062 հազար ռուբլու, տալով 75,2 տոկոս աճում. սեփական միջոցները 2,1 հազար ռուբլուց հնգամյակի վերջում բարձրանում են 50 հազար ռուբլու:

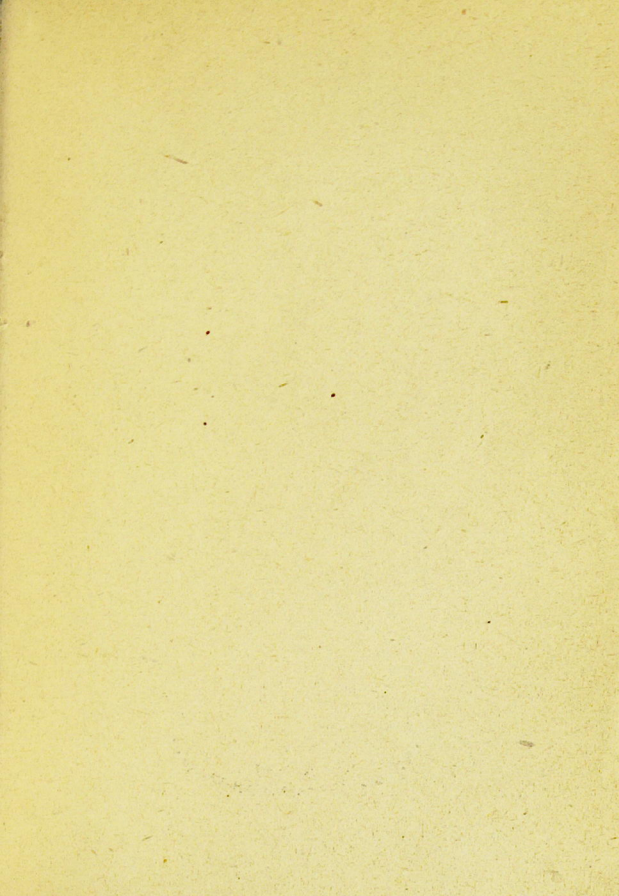
Անհրաժեշտ է, վոր բնակարանային կոռպերացիան ստանա կալուն Ֆինանսական բազա: Այն դրու-

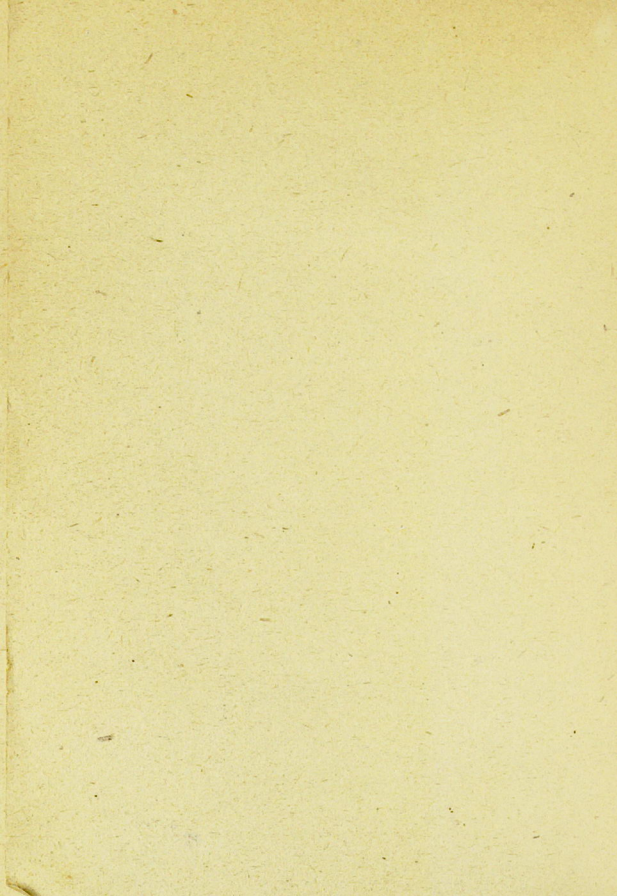
թյունը, ինչպիսի գոյութիւն ունի, յերբ համարյա տ-
մեն տարի անհրաժեշտ ե լինում կրճատել վարկավոր-
ման աղբյուրները, հարկած հասցնելով բնակարանա-
յին կոոպերացիային, հնարավորութիւն չեն տալիս
նրան բավականաչափ հաստատուն ձևով նախագծելու
իր շինարարական պլանները: Այդ տեսակետից կա-
յուն դրութիւն ստեղծելը բացարձակապէս անհրա-
ժեշտ պայման ե բնակարանային կոոպերացիայի նոր-
մալ աշխատանքների և նրա տարեկան շինարարական
ծրագրերի ծավալման համար:

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0045148

[254]

ԳԻՆԸ 20 ԿՈՊ. Մ. (2 1/2 մամուլ)

A $\frac{1}{8300}$

Ա. Խաչատրյան

Пятилетний план товарооборота
и кооперации ССРА

Госиздат ССР Армении
Эривань — 1930